

శ్రీ రస్తు

భారతరమణీమణులు

రెండవభాగము

బ్రహ్మశ్రీ, శ్రీపాద నుబ్రహ్మణ్యకాస్త్రీకృతము.

చెన్నపురి:

వావిళ్ల రామస్వామికాస్త్రులుఅండ్సన్స్ వారిచే

బ్రకటితము.

1940

All Rights Reserved.

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the 'Vavilla' Press,
Madras.—1940.

వి ష య సూ చి క.

విషయము.	పుట.
1 దుర్ద్రుమదేవి	1
2 చంద్రావతి	6
3 లక్ష్మమ్మాణ్ణి	19
4 భినా	31
5 సుశీల	37
6 సంయుక్త	42
7 అహల్యాబాయి	57
8 మైనాబాయి	75
9 మల్లమదేవి	83
10 పద్మిని	91

1
రుద్రమ దేవి.

శ్రీ ర స్తు.

భారతరమణీమణులు

రు ద్ర మ దే వి.

సార్వభౌములలో నుత్తమోత్తముఁ డగు కాకతి గణ పతిదేవుఁడు చిరకాలము భూమి నేలెను. అతనికి రుద్రమ దేవి యను కొమార్తెమాత్రము ఉండెను. వేటగు పురుష సంతానము లేకపోయెను. అగుటచే నాతఁడు రుద్రమకే రాజ్య వ్యవహారములను నిర్వహించుపద్ధతు లన్నియు నేర్చి మృతిఁ జెందెను.

తండ్రిమరణానంతరము శివదేవయ్య యను మంత్రి సాహాయ్యమున రుద్రమదేవి సింహాసన మెక్కిను; గాని సామంతరాజులలోఁ గొందఱకు ఇది కంటకముగా నుండెను. “ఒక యాఁడుదానికి అంకితులమై యుండుటకంటె చచ్చుట మేలు” అని వారు భావించిరి. వారిలో హరిహరదేవుఁడు మురారిరావు అనువారు ముఖ్యులు.

ఇక్కడ ఓరుగంటిలో రుద్రమదేవి సింహాసన మెక్కిన కాలమునందే ఆక్కడ దేవగిరిలో మహాదేవరాజు గద్దె యెక్కిను. ఈతఁడు స్త్రీలజోలికిఁ బోవువాఁడు కాఁడు. అగు

టచే నాతని యాస్థానకవులు “మహాదేవరాజు పరాక్రమము నకు జంకి ఆంధ్రులు ఆడుదాని మటుఁగు జొచ్చిరి” అని వర్ణింపసాగిరి. అది విని రాజు పొంగిపోసాగెను. ఈసమయము నందే హరిహరుఁడును మురారియు దేవగిరికిఁ బోయి మహాదేవరాజుతో మంతనము ప్రారంభించెను.

వారిలో వారికి మాటలు కలిసెను. ఇట్లుండఁగా రుద్రమదేవి కొమార్తె యగు ఉష్ణక్కుకు పుత్రసంతానము కలుగ వలయు నని కోరి ఆమెను వెంటనిడుకొని బుద్ధగణపతినిఁ బూజించుటకు వడ్డపల్లెకును, ఏకవీరాదేవిని అర్పించుటకు మొగలిచెర్లకునుఁ బోయి అయిదుదినము లచ్చట నుండెను. ఓరుగల్లుసామ్రాజ్యమును ఎప్పుడు కూలఁద్రోయుదమా యని చూచుచున్న హరిహరుఁడును, మురారియు “ఇదే సమయము, మహాదేవరాజు సాయ మక్కఱలేకయే మనము సఫలమనో రథులము కావచ్చును” అని తలచి పోయి ఆమెను ముట్టడించిరి.

కాని వారు అనుకొనినట్లు జరుగలేదు. నిష్పలుగ్రక్కుచు వారు ముందునకు నడచిరి; గాని రుద్రమ వారికిఁ జిక్కలేదు. ఆమె యుక్తిచేసి వారిని ఏమరించి హుటాహుటిప్రయాణముతో ఓరుగంటికి వచ్చి చేరుకొనియెను. “తప్పిపోయెరా” యని శత్రువులు తహతహపడుచుండఁగా ఆంధ్రవీరులు వారినిఁ దాకిరి. పోరు ప్రారంభ మయ్యెను; గాని తెలుఁగువారి కత్తు

లకుఁ దృష్టి కలుగకపూర్వమే మహారాష్ట్రులు ఓడిపోయిరి. మురారియు, హరిహరుఁడును ఇహలోకమును విడిచిపోయిరి. రుద్రమదేవి వారి యైశ్వర్య మంతయుఁ గొల్లకొట్టించి ఆయ నంతధనముతో పద్మాక్షి దేవికి మహోత్సవములు చేయించెను.

ఇదంతయు నైసతరువాత మహాదేవరాజు మూఁడు లక్షల నైన్యముతో ఓరుగంటిమీఁదికి సావకాశముగా దండెత్తివచ్చెను. ఇది యిట్లు జరుగు నని యెఱింగి యంతకు పూర్వమే రుద్రమదేవి ఓరుగంటిదుర్గము ననేకవిధముల బాగు చేయించి నైన్యమును వృద్ధిచేసి కనిపెట్టుకొనియుండెను.

యుక్తసమయమున ఇరుతెగలవారును దలపడిరి. పదు నైదుదినములు రక్తనదులు ప్రవహించెను. తుదకు దేవగిరి యాదవులు పలాయనము చిత్తగించిరి. రుద్రమదేవి సేన కంత కును నాయకురాలై వారిని తఱిమితఱిమి కొట్టించెను. ఆంధ్ర వీరులు తన రాజధాని యగు దేవగిరిని సమీపించుట గని మహాదేవరాజు భీతుడై చేయునదిలేక చేతులు జోడించుకొని రుద్రమదేవిని శరణువేడి ఆమె పాదములకడ అపరాధము క్రింద కోటిసువర్ణములు సమర్పించెను. అంతట రుద్రమదేవి ఆతనిని కరుణించి విడిచి ఓరుగంటిసామ్రాజ్యమునకును దేవ గిరిరాజ్యమునకును సరిహద్దన జయస్తంభములు నాటించి శాసనములు వ్రాయించి ఏబదిలక్షల హొన్నలను తనపైని కులకు బహుమానముగా నిచ్చెను.

రుద్రమదేవి యింక ననేకశత్రువులను తలయెత్తకుండఁ జేసి తన సామ్రాజ్యమున నేమియు కల్లోలములు పుట్టకుండ నతిజాగ్రత్తతోఁ బరిపాలించి ప్రజలను కన్నతల్లివలె రక్షించెను. కొంతకాలము జరిగిన తరువాత ఉమ్మక్క గర్భవతియై తొమ్మిదినెలలు మోసి యొక కుమారునిఁ గనియెను. మహాదేవయ్య సూచన ననుసరించి రుద్రమదేవి యాబాలునకు ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు అని నామకరణము చేసి ఓరుగంటి సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టభద్రునిఁ గావించెను. పిదప కొన్ని దినములకు ఉమ్మక్క మఱియొకకుమారునిఁ గనియెను. అతనికి అన్నమదేవుఁడు అని పేరు పెట్టఁబడియెను. రుద్రమదేవియు, మహాదేవయ్యయు బాలకులకు సకలవిద్యలును నేర్పి ప్రజ్ఞావంతులను గావించిరి. మనుమని పరిపాలనమును గొన్ని దినములు చిత్తగించి రుద్రమదేవి శివసాయుజ్య మందెను.

మూఁడు లక్షల శత్రుసైన్యముతో స్వయముగ ఘోర యుద్ధము గావించి విజయమును బడసి పాదాక్రాంతుఁడైన వైరివలన కోటి సువర్ణము లపరాధముగఁ గైకొనిన స్త్రీని ప్రపంచమున కంతకు నొక్క యాంధ్రదేశము మాత్రమే చేయెత్తి చూపినది. తొల్లిటి యాంధ్రదేశము ఇట్టి అనేక స్త్రీరత్నములచే నలంకరింపఁబడి భారతదేశమున కంతకును నాయకమణియై విరాజిల్లినది.

2

ప ద్మా వ తి.

ప ద్ధా వ తి.

మహాక్షేత్ర మగు జగన్నాథపట్టణమున అగ్నిహోత్రుఁ డను నొక బ్రాహ్మణుఁడు నివసించియుండెను. ఆతఁడు వేదవేదాంగముల నామూలాగ్రముగఁ జదివిన విద్వాంసుఁడు. యాగములనేకములు గావించిన యాహితాగ్ని. దయాసత్య శౌచములకుఁ దావలము. నిజముగ నాతఁడు “బ్రాహ్మణజాతి కలంకార” మని చెప్పుటకుఁ దగియిందెను. ఆతనికి లేకలేక ఒక్క కొమార్తె గలిగెను. అగ్నిహోత్రుఁడు నాతనిభార్యయు, నాబిడ్డ నతిప్రేమతోఁ బెంచుచు నత్యానందము ననుభవించుచుండిరి. బిడ్డకు పద్దావతి యని ముద్దుపేరు పెట్టిరి.

పద్దావతి అంత చిన్నతనమునఁగూడ తోడి బాలికల వలె కేవలము నాటపాటలతో దిన మెల్లఁ గడుపక తలిదండ్రులు చనవు చూపిన కొలదియు, వారు చెప్పిన చొప్పున నడుచుకొనుచు, వారు ఆనందించిన కొలదియు సంతోషమును గూర్చుచు నుండెను.

ఆమె యశావసము ప్రాపించునప్పటికి విద్యావతి గూడ నయ్యెను. బంగారమునకుఁ బరిమళ మబ్బినట్లు ప్రకాశించు.

భారతరమణీమణులు

చున్న కొమార్తెకు తగిన వరునిఁ దెచ్చుటకుఁ దండ్రి ప్రయత్నములు ప్రారంభించెను.

జగన్నాథమున నిట్లుండఁగా, బిల్వా యను గ్రామమున అగ్నిహోత్రునితో సమానుడైన నారాయణభట్టు అను విద్వాంసునకు జయదేవుఁ డను కుమారుఁడు పుట్టి పెరుగుచుండెను. ఆతఁడు కారణజన్మఁడో యనునట్లు బాల్యముచుండియు అద్భుతప్రతిభను ప్రకటించుచు గురువును తలిదండ్రులను, చూచినవారి నందఱును ఆశ్చర్యనిమగ్నులను గావించుచుండెను. పూర్తిగ యావనము వచ్చునప్పటికి ఆతఁడు సంగీతసాహిత్యములయందును, కవిత్వమునందును అసమానుఁ డయ్యెను.

అగ్నిహోత్రుఁడు వరాహ్వేషణము ప్రారంభించెను; గాని షడ్భావతఃకి తగిన భర్త యాతనికిఁ గాన్పింపలేదు. ఒకమాసము గడచినను సంకల్పము నెఱవేరక యాతఁడు తహతహపడుచుండఁగా దేశసంచారము చేయుబ్రాహ్మణులు “నీకొమార్తెకు జయదేవునికంటె మంచివరుఁడు ఇతఁ దొరకఁడు” అని చెప్పిరి. “ఆస్తివిషయమున మేము చెప్పఁజాలము. నీస్థితికి నాతని స్థితికిని చూచి భేదమున్నది. ఆతఁడు వైభవములవిషయమున నీతో తూఁగఁజాలఁడు” అనిగూడ వారు చెప్పిరి. అయినను ఆతఁడు బిల్వగ్రామమునకుఁ బోయి చూచి సకలమునకు సంతృప్తుడై “ఆస్తి సంగతి యోచింపఁదగినదిగాదు. నేఁడు లక్షాధికారియై యున్నవాఁడు రేపు భిక్షాధికారి కావచ్చును. అట్లే నేఁడు

భిక్షాధికారియై యున్నవాడు రేపు లక్షాధికారి కావచ్చును. ఇది యొకఁడు నిర్ణయింపఁజాలని విషయము. ఇంతకును జయదేవుఁడు ఇంత చిటుతప్రాయమునందే గొప్పయశస్సు నార్జించెను. ఇక నాతనికిఁ గావలసిన దేమున్నది?" అని తన మనస్సునకు సమాధానము చెప్పుకొని యీసంగతి భార్యకును కొమార్తెకును జెప్పెను. వారిరువురును గూడ తండ్రినిశ్చయము నంగీకరించిరి. జయదేవుని యశోగానమును పద్మావతిగూడ వినియున్నది; గావున నామె జయదేవుని తనకు భర్తను గావింపుఁడని దేవతలను ప్రార్థింపఁజొచ్చెను.

యుక్తసమయమున అగ్నిహోత్రుఁడు మఱల బిల్వగ్రామమునకుఁ బోయి తన యభిప్రాయము నెఱింగింపఁగా నారాయణభట్టును ఆతని భార్యయఁగూడ వెంటనే యంగీకరించిరి. అంతట అగ్నిహోత్రుఁడు ఇంటికి వచ్చి సకలమును సిద్ధపఱచి యొక శుభముహూర్తమున ఉభయుల ఖర్చులను తానే భరించి వైభవముతో వివాహమును గావించి కూతునత్తవారింటికిఁ బంపెను.

యథార్థమున పద్మావతికి తండ్రియింటఁ జరిగినట్లు అత్తవారియింట జరుగదు. అక్కడ అన్నియు అసంపూర్ణముగనే యుండెను. అయినను ఆమె యేమియు వగవలేదు. జయదేవుఁడు తనభర్త యైనందులకు ఆమె చాల నానందింపసాగెను. అంతట విద్వాంసుని చెట్టపట్టుట కెంత తపము చేయవలెను?

విద్యావతి యగుటవలన వద్దావతి యీరహస్యమును తెలిసి
కొనఁగలిగెను.

జయదేవునకు పురాకృతపుణ్యలేశమున అపారమైన
శ్రీకృష్ణభక్తి యలవడెను. అగుట నాతఁ డెప్పుడును శ్రీకృష్ణుని
శ్రవణ మనన ధ్యానాదులచే బూజించుచు నానందించు
చుండెను. అతఁడు గీతగోవింద మను నొక గొప్ప గ్రంథమును
సంస్కృతమున రచించెను. సంస్కృతమున ప్రవేశముగలవా
రెల్లరు నాతని ప్రతిభను గ్రహించియే యుందురు.

జగద్వ్యాప్త మైన యాతని యశస్సుచే నాకర్షింపఁబడి
సమీపగ్రామమున నివసించుచున్న ధనికుఁ డగు వర్తకుఁ
డొక్కఁ డొకనాఁడువచ్చి జయదేవుని పాదములమీఁద వ్రాలి
“మాగ్రామమునకు దయచేసి మమ్ము ఉద్ధరింపవలసిన” దని
ప్రార్థించెను. ఆమాయిక మగు ఆవర్తకుని ప్రార్థన నాలకించి
జయదేవుడు భార్యాసహితముగ ఆగ్రామమున కరిగి కొన్ని
దినము లచ్చట నివసించి ఆవర్తకునకు ఆతని కుటుంబములోని
వారికి ఇంకను గ్రామమునందలి మఱికొందఱకును జ్ఞానోపదేశము
గావించి మఱల తన గ్రామమునకుఁ బ్రయాణ
మయ్యెను. అప్పుడావర్తకుడు విలువగల అనేకవస్తువుల నీయఁ
బోయెను; గాని యెంత ప్రార్థించినను జయదేవుడు అంగీక
రింపలేదు. “నీవు నాకు ఒక్క దమ్మిడి యైన నీయనక్కఱలేదు.
దీనులను పోషింపుము. అది భగవంతునకు ప్రీతికర” మని జయ

దేవుడు చెప్పెను. ఇక నేమి చేసినను ప్రయోజనము లేదని తెలిసికొని ఆవర్తకుడు జయదేవుఁ డెక్కిపోవుటకు నియమించిన బండి కడుగుభాగమున వరాల సంచులను గట్టించి “బిల్వ గ్రామము చేరినతరువాత గురువు లెటుంగకుండ ఈధనమును పద్మావతీదేవిగారికి సమర్పింపుము” అని బండివానికి చెప్పి పంపెను.

అందఱును ఆశీర్వాదించి జయదేవుడును పద్మావతీయు బండియెక్కిరి. గ్రామవాసులు ఊరు దాటునంతవఱకు సాగ నంపిరి. శిష్యులును మఱి కొంతదూరమువఱకు వచ్చిరి. తుద కందఱును వెనుకకుఁ బోయిన రెండుగడియలకు బండి ఆరణ్యము ప్రవేశించెను. అందుఁగూడ కొంతదూరము పోయిన తరువాత దొంగలగుంపు ఒకటి వచ్చి బండి నాక్రమించెను. జయదేవుడు వారిని జూచి సంగతి యంతయు గ్రహించి “మీకేమియు నభ్యంతరము లేదు. మీసంకల్ప మెట్లొ అట్లు చేసికొనవచ్చును” అని చెప్పి భార్యతోఁ గూడ బండిదిగెను. దొంగలనాయకుడు ముందునకు వచ్చి “మీవద్ద నున్న దంతయు నిచ్చివేయుడు” అని చెప్పెను. జయదేవుడు అట్లే చేసెను. పద్మావతి తన యొడలిమీఁది వస్తువు లన్నియు నిచ్చి వేసెను. ఇది యిట్లు జరుగుచుండఁగా తక్కిన దొంగలు బండి యంతయు వెదకి బండి యడుగున కట్టబడియున్న వరాల మూటలుగూడ విప్పకొనిరి అంతయు నైన తరువాత దొంగల నాయకుడు ముందునకు వచ్చి “ఈతని ధోరణి సందేహ

స్పదముగా నున్నది. ఇప్పు డిట్లు నిర్లిప్తతతోఁ బ్రవర్తించుట చాల అనుమానమునకు తావలముగా నున్నది. ఈతఁ డిప్పుడు మనల నేమియు చేయలేడుగదా; మన మీతని నిట్లే వదలి పెట్టితి మేని గ్రామమునకుఁ బోయి మన సంగతి అందఱకును దెలిపి మన నెత్తిమీఁదికిఁ దెచ్చును; గావున ఈతనిని కాలు చేతులు కట్టి పాడునూతిలోఁ బడవేసిరండు” అని చెప్పెను. దొంగలు అట్లే చేసిరి. తమ నాయకుని యాజ్ఞావలన వారు పద్మావతిని బండివానిని యథేచ్ఛగ విడిచి వెడలి పోయిరి.

బండివాడు ఎట్లో బ్రతికి స్వస్థలము చేరుకొని సంగతి యంతయు యజమానునకుఁ జెప్పెను. జరిగినదానికి వర్తకుఁ డెంతయు వగచి జయదేవకవిని వెదకి తెచ్చుటకు పదుగురు సేవకులను నియమించెను.

పద్మావతియు జూరచోరులను, క్రూరమృగములను ఎట్లో తప్పించుకొని స్వగ్రామము చేరి సంగతి యంతయు బంధువుల కెఱింగించి భర్తనిమిత్తము విచారించుచు పానాహారములను విడిచియుండెను. బంధువులును జరిగినదానికి ఎంతయు వగచి జయదేవునిమిత్తము కొందఱు బయలుదేరిరి.

ఇది యిట్లుండఁగా క్రౌంచదేశపురాజు ఆపాడు నూయి యున్న అరణ్యమునకు వేటకు వచ్చి మృగములను చెండాడుచు నూతిచెంతకు రాఁగా అందునుండి అద్భుతగానము విస

శచ్చెను. అందుల కాశ్చర్యపడి రాజు దానిని సమీపించి
 మాడఁగా జయదేవుడు గాయములనుండి రక్తము కారు
 చున్నను లెక్కనేయక భక్త్యావేశమున తాను రచించిన
 గీతగోవిందమునందలి కీర్తనలను పాడుచుండెను. రాజు ఇంగి
 తము నెఱింగి నేవకులు జయదేవుని బైటికిఁ దీసి కట్లు విప్పిరి.
 రాజు సంగతి యంతయు విని ఆతఁడు జయదేవుఁ డగుట
 యెఱింగి “మహాత్మా! మీకుఁ దెలియనిది లేదు. గతించిన
 దానికి వగచుటకంటె ముందుచేయవలసిన పని ప్రారంభించుట
 మంచిది. అరిషడ్వర్గములను జయించిన తమకు దేహము ఇట్టి
 స్థితిలో నున్నందులకు వగపు లేకపోవచ్చును; గాని ప్రాణము
 నిలుచుటకు ఈపాంచభౌతికదేహము ఆవశ్యకము; గావున
 దీనిని రక్షించుకొనవలసియున్నది. నాతోఁగూడ నాపురము
 నకు దయచేయవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను. అక్కడ
 సంస్థానవైద్యులు తమకు ఉచితచికిత్సలు చేయఁగలరు” అని
 ప్రార్థించెను. అందులకు కవి “రాజా! నీయాహ్వానమును తిర
 స్కరించుటకుఁ దగిన కారణము లేమియు లేవు. అయినను
 నీతో నొకటి చెప్పవలసియున్నది. మదైకజీవిత యగు నాపత్ని
 యెట్టిస్థితిలో నున్నదో తెలియదు. ఆమె బ్రతికియున్నచో
 వెదకి తెప్పింపఁగలవా? బ్రతికియున్నదో లేదో గూడ విచా
 రణ చేయవలసియున్నది. ఇందులకు నీవు పూనుకొందువా?
 నాకు నాశరీరమునకు చికిత్స చేయించుటకంటె నాభార్యను
 వెదకుట ముఖ్యకార్యము. అట్లు చేసెదవేని నేను నీపురము

నకు వచ్చెదను. లేకున్న ఈకుంభీపాకనరకమునుండి నన్నుద్ధరించితివి; గావున నాయాశీర్వచనములను బడసి నాదారిని నన్ను జోనిమ్ము. నీమేలు నెప్పటికిని మఱుచను. నాభార్య కనఁబడినచో తరువాత నేను తప్పక నీపురమునకు వచ్చి నీదర్శనము చేసెదను” అని బదులు చెప్పెను. దానిమీఁద రాజు తమ సెలవు ప్రకారము చేసెద నని మాట యియ్యఁగా కవి రాజుతోఁ గూడ క్రొంచనగరమునకుఁ బోయెను.

రాజాజ్ఞవలన ఆస్థానవైద్యులు కవికి రాజోచితచికిత్సలు ప్రారంభించిరి. ఆచూకీ తీయుటలో నిపుణులైన యుద్యోగులు పద్మావతిని వెదకుటకు బయలుదేరిరి.

ఆట వైద్యులు కవికి ఆరోగ్యస్నానము చేయించునప్పటికి ఇట రాజోద్యోగులు జగన్నాథమున పద్మావతినిఁ జూచిరి. వారు ఆమెకు సంగతి యంతయు నెఱింగించి పాలకి నెక్కించి పద్మావతిని క్రొంచనగరమునకుఁ గొనిపోయిరి.

పద్మావతియు జయదేవుఁడును ఒకరి నొకరు చూచుకొనిన వెంటనే కౌగిలించుకొని జరిగిపోయిన దంతయుఁ దలఁచి కొని కొంతసేపు వగచి పిదప నిట్లు శుభసమావేశము కల్గినందులకు ఆనందించి సర్వేశ్వరునకు నమస్కారము లర్పించి రాజును వినుతించిరి.

రాజును, రాణియుగూడ జయదేవుని పద్మావతిని చాల నాదరముతోఁ జూచుచుండిరి. ఒకనాఁడు పద్మావతి రాణికి ధర్మో

పదేశము గావించుచుండఁగా నొక దాసి వచ్చి రాజబంధువులలో నొక యువకుఁడు చనిపోయె ననియు, పతివ్రతయైన యాతని భార్య సహగమనము చేయనున్న దనియుఁ జెప్పెను. అది విని యచట నున్నవా రందఱును ఆయువతి పతివ్రత్యమును మిగులఁ గొనియాడిరి; గాని పద్మావతి యామాటలను, ఆపొగడ్తలను వినియు విననట్లు ఊరకుండెను. అందులకు ఆశ్చర్యచకితయై “పతివ్రతయైన యాయువతిని గుఱించి మేమందఱము నిట్లు అనేకవిధముల వినుతించుచుండఁగా మీరేమియు మాట్లాడుట లేదేమి? ఈవార్తనే విననట్లు లేదేమి?” యని ప్రశ్నించెను. అందులకు పద్మావతి మందహాసము గావించెను. అది చూచి రాణి ఆసంతృప్త యగుచుండఁగా పద్మావతి బొమలు ముడిచి “చెప్పట కేమున్నది? లోకములో ననేక విధము లయిన వ్యక్తు లున్నవి. ఒక వ్యక్తి సంతోషించిన ఒక వ్యక్తి వీచారించును. మఱియొక వ్యక్తి తటస్థముగ నుండును. ఇందులకు కారణ మేమని యెవరికిని అడుగవలసిన పని లేదు. ఇంతకును సహగమనము చేయఁబోవుచున్న ఆయువతి సుశీల యని మీరు చెప్పినచో నాకేమియు నభ్యంతరము లేదు. మఱియెందులకు పొగడలే దందువా? ఆమె పతివ్రతల కెల్ల నాయకమణియే యగునేని పతిమరణవార్త వినినంతనే భూపతితయై ప్రాణములు విడిచియుండును. ఇట్లు పతి చితిఁచెంతకు స్వయముగ నడచిపోగలుగుచున్న ఆమెను గుఱించి వినుతులు చేయవలసినంత కారణము నాకు ఏమియుఁ గనపడలేదు” అని

పలికెను. ఇది విని కొందఱు బాగుగ నున్న దనుకొనిరి. కొందఱు “ఈమె యెంత గర్విష్టురాలు” అనుకొనిరి. రాణిగారి యాంతరంగికల మని ఒడలు విటుచుకొని తిరుగు కొందఱు సన్నిహితలు “రాణిప్రశ్నకుఁ తగిన జవాబు గాదు. ఆమాట లలో చాల గర్వమున్నది” అని పలికిరి; గాని రాణియు పద్మావతియుఁగూడ నేమియు మాట్లాడలేదు. ఇరువురు నొక మా తొకరిముఖము నొకరు చూచుకొని ఇతరవిషయములను గుఱించి ప్రస్తావము ప్రారంభించిరి.

అయితే పద్మావతియెడల రాణికి భక్తి పోయిన దని స్పష్టముగాఁ జెప్పుటకు వీలు లేదు; గాని ఆమెను పరీక్షింప వలయునని సంకల్పము మాత్రము గలిగెను. అసంకల్పము నెఱవేర్చుకొనుట కామె సమయము నిరీక్షింపసాగెను.

కొన్నిదినములు గడచిపోయిన తరువాత రాజు మఱల వేటకు బయలుదేఱెను. జయదేవుఁడు గూడ వేటకు వెడలెను. ఇదియే సమయ మని రాణి దాసీలతో మంతనమాడి యథా పూర్వముగ వచ్చి పద్మావతితో మాటలాడుచుండెను.

అప్పుడొకదాసి వగచుచు వచ్చి “అమ్మా, ఏమి చెప్పాదును. రాజుగారితోఁగూడ వేటనిమిత్త మరణ్యమునకుఁ బోయిన కవిగారు పెద్దపులి వాఁతఁబడి పరలోకమునకుఁ బోయిరట” అని చెప్పెను. ఇది వినినతోడనే పద్మావతి “హా, నాథా,” యని భూమిమీఁదఁ బడిపోయెను.

ముందు దాసీలు పరిశీలించిరి. పిదప రాణిగూడ పరిశీలించెను. ఎంతసేపు చూచినను పద్మావతి ముఱల లేచు సూచనలు కాన్పించలేదు. సంస్థానవైద్యులు వచ్చి “ఆశలేదు” అని చెప్పిరి.

రాణి కడుపులో రాయి పడెను. ఎంత యాపత్తు! “ఒకటి తలపఁగా నొకటి యైనది. ఇంతటి పతివ్రతాశిరోమణి గనుక నేనాడట్లు సంకోచము లేక పలికినది. కట్టా! నేనెంత దుర్మార్గురాలను. నేను చేసిన మోసము బయల్పడకమానదు. లోకములో నేనిక నెట్లు బ్రతుకుదును” అని రాణి యనేకవిధముల వగవఁజూచెను. దాసీసుందరులుగూడ నోట మాటలేక బొమ్మలవలె నిలిచిపోయిరి.

ఇంతలో రాజు వచ్చెను. పద్మావతి మరణవార్తను విని జయదేవుఁడు ఖిన్నుడై వచ్చి యామెచెంతఁ గూర్చుండి వగవసాగెను. రాజు అనేకవిధముల సూరడించెను; గాని ప్రయోజనము కలుగలేదు. కవి యిట్లు కొంతతడవు వగచి “రాజా, నాచైతన్యము పోయినది. నేనిక చేయవలసిన దేమున్నది? నా ప్రియురాలికి నేను రచించిన గీతగోవింద మనిన చాల ప్రీతి. ఈమె బ్రతికి ముఱల నేను పాడుచుండఁగా దానిని వినుట యెట్లును లేదు. ఈమె స్వయముగఁ బాడుటఁ గూడ నిక నసంభవమే. అయినను ఈమెక శేబరమువద్ద నైన నొకమాటు పాడి నేను మనస్సునకు సమాధానము చెప్పు

కొనెదను. నావీణియను ఒక మాటు తెప్పింపుము” అని చెప్పెను.

చూచుచుండఁగనే రాజభటులు పోయి వీణెను దెచ్చి యిచ్చిరి. జయదేవుఁడు దానిని అందుకొని సవరించి గొంతెత్తి పాడఁ దొడఁగెను. ఇరువదియైదవ యష్టపది ముగియునప్పటికి పద్మావతిముఖమున జీవకళ యంకురించెను. కొంతసేపటి కామె కదలెను. మఱి పదినిమిషము లగునప్పటికి ఆమె కన్నులు దెఱచి చూచి లేచి పతిపాదములమీఁద వ్రాలి బాష్పధారలతో పాదములు కడిగెను. జయదేవుఁ డామె నాదరముతో లేవనెత్తి ఈశ్వరుని వినుతించెను. ఉన్నవా రందఱును ఆశ్చర్యచకితులై యుండఁగా రాణి ఆదంపతుల పాదములమీఁద వ్రాలి జరిగిన దంతయు నెఱింగించి రక్షింపఁబ్రార్థించెను. రాజు మిగుల సిగ్గు పడుచుండఁగా ఆదంపతులు రాణికి ధైర్యము గొల్పి రాజు నూరడించిరి.

పిదపఁ గొన్ని దినము లక్కడనుండి ఆదంపతులు కాశికిఁ బోయిరి. అక్కడ ననేకులు స్త్రీలును పురుషులును గూడ వారి నాశ్రయించి ధర్మసూక్ష్మములను దెలిసికొని తరణోపాయమును గాంచిరి.

కొన్ని మాసములు కాశిలోఁ గడపి జయదేవుఁడును పద్మావతియు స్వస్థలము చేరికొని అనేకులను సన్మార్గమునకుఁ ద్రిప్పి బ్రతికి యున్నంతకాలము శ్రీకృష్ణునిఁ బూజించి పిదప సాయుజ్యముక్తినిఁ బడసిరి.

3

లక్ష మ్మాణ్ణి.

లక్ష్య మార్గము.

మైసూరు రాజగు ఇమాది కృష్ణరాజవొడయరున కీమె
మూడవరాణి. ఈమె కట్టిగోపాలరాజు ఊర్సుకొమార్తె. ఆతఁడు
మైసూరుమహారాజువద్ద నొకసేనానాయకుడై యుండెను.

ఇమాదికృష్ణరాజవొడయరుని బెంచుకొనిన నందరాజు
వద్ద హైదరు అను నొక తురుష్కుఁడు ముఖ్యాంతరంగికుడై
యుండెను. హైదరు రాజున కిష్టముగా మసలుకొనుచునే
యారాజ్యము నెట్లయిన హరింపవలయునని నిశ్చయించుకొని
ఉపాయములను వెదకుచుండెను.

నందరాజు చనిపోవునపుడు “హైదరు నెట్టి యధికార
మునందును నిలుపవలదని చెప్పిపోయెను. రాణి యగుజమ్మాన్ని
గూడ అట్లే తలంచుచుండెను; గాని ప్రయోజనము గలుగ
లేదు. హైదరు ఒకదినముకంటె నొకదినము తన బుద్ధిచాతు
ర్యమువలన భృత్యవర్గమును వశపఱచుకొనుచుండెను. భర్త
యనంతరము జమ్మాన్ని ఇమాదికృష్ణరాజవొడయరుని బెంచు
కొని యాతనివేర తాను రాజ్యము చేయుటకు బ్రయ
త్నించెను. ఈయత్నములో నామె హైదరున కాంతరంగికు

డగు ఖండేరావు అను మహారాష్ట్రసరదారుని లోపుచేసికొని యాలోచనలు ప్రారంభించెను; గాని ఈసంగతి యెట్లొకటి తెలిసికొని హైదరు ఖండేరావును నిజగృహమున బంధించివేసెను. ఇమాదికృష్ణరాజు పేరునకు మాత్రము మైసూరుమహారాజుగా నుండెను; గాని యధికారమంతయు హైదరుచేతిలో నుండెను.

కొన్ని దినములు గడచినతరువాత కృష్ణరాజు ఆకస్మికముగా మృతి చెందెను. ఆతనికి నందరాజు చామరాజు నని యిరువురు పుత్రులుండిరి. తండ్రి మరణానంతరము యథార్థమున మైసూరు ప్రభువగు నందరాజు తన రాజ్యమును యథేచ్ఛగఁ బాలించుకొను నధికారము నిమిత్తము మరాటా సరదారు డగు త్ర్యంబకరావుతో సకలసన్నాహములును గావింపసాగెను; గాని యచిరకాలమునందే యీసంగతి యెట్లొకటి గ్రహించి హైదరు నందరాజును శూలముపయి నెక్కించి చంపించెను. చామరాజుగూడ పిదప కొన్ని దినములకు హైదరు భృత్యులవలననే చంపబడియెను ఇట్లు మైసూరు సింహాసన మధిష్ఠించుట కధికారు లగువారు తనచాతుర్యమున మృత్యువుపాలగుటవలన అడ్డులేక హైదరు 'ఇక సింహాసన మధిష్ఠించుట కెంతో వ్యవధి లేదు' అని యానందించుచుండెను.

పతిమృతివలనను, పుత్రుల మరణమువలనను క్రుంగిపోయియున్న లక్షమ్మాణ్ణి కొన్ని మాసము లట్లే యుండి

పోయెను. ఇట్లుండఁగా నొకనాఁ డామె హృదయమున నవీనతేజ మంకురించెను. “ప్రాచీన మగు నీహిందూరాజ్యము ఒక యవ నునిపాలఁ బడవలసినదేనా?” యని యామెకు ప్రశ్న కలిగెను. ఇది కలుగుటయే తడవుగ నామె శరీరము కంపించిపోయెను. “ఇట్టిది సంభవించినచో నిత నేను బ్రతికియుండు తెందులకు?” అని యామె నిశ్చయించుకొనియెను.

ఎట్లును హైదరుతో విరోధపడకతప్పదు. అయిన నింత వఱకును రాజకార్యప్రస్తావము నెఱుంగని రాణి విరోధము నడుపువిధానము నెఱుంగదు. ఎప్పు డెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో వ్యవహారమునఁ బ్రవేశించి నేర్చుకొనవలసినదే.

తొలుత నామె దత్తపుత్రుని స్వీకరించి యాతని పేర తాను రాజ్యము చేయఁదలంచెను. అందులకు ఆమె తన సోదరీ పుత్రుఁ డగు మాడూరు సరసరాజుగాని మనుమఁ డగు సిద్ధ రాజుగాని యద్భుత లని నిశ్చయించుకొని యీసంగతి హైదరు నకుఁ దెలిపెను. ఇంతవఱకు సంతతిపురమును విడిచి బైటకు రాని దైనను రాణి మిగుల తేజస్వీతురా లని హైదరు విని యుండుటచే ఆమెకు ప్రత్యక్షముగా నిప్పుడే విరోధపడుట తన యభ్యుదయమునకు మంచిది గాదని గ్రహించి “దత్తుని నిర్ణయించుటలో మీరే ప్రయాసపడనేల?” అని చెప్పి కొందఱు బాలకులను రావించి యొకచో పూవులు, పుస్తకములు, ఖడ్గములు నుంచి “మీయిష్టమువచ్చినవి తీసికొనుఁడు” అని

చెప్పెను. అందఱు బాలకులలో అరికోటరాధిపుఁ డగు దేవ రాజుకుమారుఁడు చామరాజుమాత్రము ఒక కత్తిని, ఒక అద్దమును దీసికొనియెను. తక్కినబాలకులు, పుస్తకములు, పూవులు, మిఠాయి మున్నగునవి తీసికొనిరి. అంతట హైదరు “ఇతఁడే తగినవాఁడు” అని చెప్పి చామరాజును రాణికి దత్తు నిగా నేర్పజేచి పేరునకుమాత్ర మాకుట్టవానిని సింహాసన మెక్కించి తక్కిన వ్యవహారమంతయు దానే నిరంకుశముగ నడుపఁజూచెను.

“కోటను బొక్కసమును స్వాధీనమున నుంచుకొని యున్న హైదరును ఓడించుట సామాన్య మైనది గాదు. ఇది నాయొక్కతవలనఁ గాదు” అని యోచించి రాణి ఇతరరాజులతో రాయబారములు నడుపసాగెను. అప్పుడు చెన్నపట్టణమున ఇంగ్లీషువారు ప్రబలులై యుండిరి. వారికి లార్డుపింగాటు అను నతఁడు గవర్నరుగా నుండెను. రాణి ఆతనివద్దకు తిరుమలరావు అను నొక వకీలును రాయబారిగాఁ బంపెను. రాణి యప్పుడు రెండు త్తరములు వ్రాసెను ఒకటి ఇంగ్లీషుగవర్నరునకు. అందు ఆమె తిరుమలరావు తనకు ముఖ్యుఁ డనియు ఆతఁ డేమి చేసినను దాని కామె కంగీకారమే యనియు వ్రాసెను. రెండవది తిరుమలరావునకు. అందు ఆమె “నీవు మాతరపున సర్వము క్త్యారు వని పింగాటుదొరకు వ్రాసినాము. వారితో మాట్లాడి నీవు వ్యవహారము నెట్లో చక్కబెట్టవలెను. ఈసాహాయ్యము చేసినచో ఇంగ్లీషువారికి మేము సైన్యపు ఖర్చునిమి త్తము

కోటిరూపాయలును, దర్బారు వ్యయముల నిమిత్తము మూడు లక్షలును, ఇచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాము. ఈ కార్యమును చక్కబెట్టినచో నీకు మారాజ్యాదాయములో నూటికి పది రూపాయలవంతున బహుమతి చేసి నీవు బ్రతికియున్నంతకాలమును గొప్పగా సంతానించెదము. వంశపారంపర్యముగ దివాన్ గిరి నీకు ఇచ్చెదము” అని వ్రాసెను.

తిరుమలరావు చెన్నపట్టణమునకు వెళ్లి వ్యవహారము మాట్లాడజొచ్చెను; గాని యింతలో కంపెనీవారికి పింగాటు మీద కోపమువచ్చెను. పింగాటు అప్పు డేమిచేయుటకును గాకుండెను. ఈసందర్భమున మ్యాకర్టన్ అను నతఁడు గవర్నరుయొను. తిరుమలరావు మ్యాకర్టన్ తో మఱిల రాయబారము ప్రారంభించెను.

రాణికంటె ముందుగనే మ్యాకర్టన్ హైదరును నాశనము చేయుచుండెను. అయినను అంతబలవంతునితో ప్రత్యేకముగ పోరాడి గెలుచుట దుర్ఘట మని యాతఁడు సందేహించుచుండెను. ఈస్థితిలో రాణి రాయబార ముండెను. రాణి చాల సమర్థురాలు అని యాతఁ డదివఱకే వినియుండెను. “ఈమె తో డ్పాటు ఉండిన హైదరు కూలుట నిముసము” అని యాతఁడు తలచి ఈవ్యవహారము పరిష్కారము చేయవలసినదని తంజావూరుసంస్థానమునకు రెసిడెంటుగా నున్న సలివన్ అను ఉద్యోగిని నియమించెను.

సలివనుదొరయు, తిరుమలరావును సకలమును చాల సమర్థతతోఁ జర్చించి వ్యవహారమును గుదిర్చిరి. సంవత్సరము నకు ౭౫ లక్షల రూపాయలు కష్టమును, సాహాయ్య మైన వెంటనే ౧౫ లక్షల యాదాయము గల దేశమును ఇచ్చుటకు రాణి యంగీకరించెను. అప్పుడు మ్యాకర్టన్ దొరయు, రాణియు అంగీకరించి ఈధ్వజపత్రమును స్థిరపఱచిరి.

ఇంగ్లీషువారి సైన్యము హైదరుమీఁద దండెత్తిన వెంటనే రాణిపక్షమువా రందఱును వానిమీఁద తిరుగఁబడవలయు ననియు, గ్రామములోని పోలీసువారు ఈరాణిపక్షము వారికి అవలంబముగ నుండవలయు ననియు ఏర్పాటు అయ్యెను. “శామయ్య అను శూరుఁ డగు సరదారు మనపక్షమున నున్నాఁడు గావున ఇంగ్లీషువారి సైన్యములను గజలహాట్టీ కావేరీపురములమీఁదుగాఁ బంపవలసిన దని రాణి తిరుమల రావునకు వ్రాసెను.

ఇట్లు సకలప్రయత్నములును చాల చురుకుగా జరిగి పోవుచుండఁగా రాజద్రోహి యగు నొక నేవకుఁడు ఈసంగతి యంతయు హైదరునకుఁ దెలిపెను. అంత నాతఁడు తోడ త్రొక్కిన త్రాచువలె మండిపడి రాణిపక్షమువారిలో దొరక నంతమందిని కైదుచేసెను. వారిలో కొందఱును చంపించెను. రాణికిఁ గూడ చెప్పరాని కష్టములు కలిగించెను. ఆసంగ తులను రాణి తిరుమలరావునకు వ్రాసిన జాబువలన తెలియఁ గలవు.

*“మేము మాదీనావస్థను గుఱించి పలుమారు మీ కిది వఱకే తెలిపియున్నాము. మీరు మైసూరువిడిచి యిప్పటి కిరు వది రెండు సంవత్సరములు కావచ్చినది. మేము ప్రతిదినమును ఈ యవనరాక్షసుఁడు (హైదరు కుమారుఁడైన టిప్పు) పెట్టెడి యనేకవిధములయిన బాధల ననుభవించుచునే యున్నాము వాఁడు మమ్ము సంతకంత కధికదుఃఖమున ముంపుచున్నాఁడు. వాఁడు స్ఫోటకపుషిషు చెప్పి చామరాజు వొడయరును గుప్తముగాఁ జంపెను. మాకు శరీరమును కిప్పుకొనుట కొకవస్త్రమయిన లేకుండ బాధపెట్టుచున్నాఁడు. మమ్ము రాజమందిరమందుండనీయక యచటనుండి వెడలఁగొల్పెను. మే మచటనుండి వచ్చునపుడు అచటనుండు కావలివారు మమ్ము పరీక్షించి చూచి యవమానించిరి. వారు మాదేహములయందుండిన నగల నన్ని టిని దీసికొని మాకు కట్టుకొనుటకు ముతకవస్త్రము లిచ్చిరి. మాకు కాంతరావుగారి ప్రాతగృహమున నొక వైపున నుండ స్థల మిచ్చిరి. మాచుట్టును ఫారా యుంచినారు. మాదాసీజను లందఱిలో మాకుఁ బండ్రెండుగుర నిచ్చి తక్కినవారిలోఁ గొందఱిని మహమ్మదీయమతస్థులుగాఁ జేసి వారి కతినికృప్తములయినపనులనుచెప్పిరి. మఱిగొందఱిని అతిదూష్యమగు వేశ్యావృత్తి నవలంబింపఁజేసిరి. మిగిలినవారిచే శౌచకూపములను గడిగించుచున్నారు. నిత్యమును మాకు బిచ్చగాండ్ర కిచ్చుబత్య మీ యఁబడును. మేము కుండలలో వండుకొని పర్ణపుటముల(విస్తరా

అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాలనుండి.

కులలో భోజనము చేయుచుందుము. టిప్పు త్వరలోనే మమ్ము
జంపుటకయి ప్రతిజ్ఞ చేసెనట. వాడెప్పుడు మాప్రాణములు
గొనునో తెలియదు. మాకు మేలు సేయఁగోరి మీరు అనేక
విధము లయిన సంకటముల ననుభవించితేరి. మాకొఱకు
మీ రింగ్లీషువారితో స్నేహము చేయనెంచి జాకొనలివకాగారి
తోడను, ఇతరయింగ్లీషు సరదార్లతోడను ప్రసంగించి వారు
మాకు సహాయు లగునటులు చేసితేరి. ఇదియుఁగాక, మా
కొఱకు మీమిత్రులను మీబంధువులను ఈమానవరాక్షసున
కర్పింపవలసినవారయితేరి. ఇట్లు మీకనేకనష్టములు కలుగుట
తలఁచికొనిన నాగుండె యదరిపోవుచున్నది. ఇంత నష్టమై
నను మన ప్రయత్నము కొనసాగి మారాజ్యమునకు స్వాతంత్ర్యము
కలుగనందున సధికసంతాపముగా నున్నది. ఇక త్వర
లోనే మానాశ మగుననుటకు సందియము లేదు. టిప్పు
వద్దకు ఇప్పు డొక ఫ్రెంచివకీలు, వచ్చియున్నాఁడు. మమ్ము చంప
కుండిన త్వరలోనే టిప్పునకు నాశము కలుగునని వాఁడు బోధిం
చెనట. అందుపై నన్ను శీఘ్రముగాఁ జంప యత్నించినట.
టిప్పునకు ఫ్రెంచివారికి జరిగిన సంధినక లిందుతో పంపినాను.
మీరది యింగ్లీషుగవర్నరుజనరలుగారికిఁ జూపవలెను. ఫ్రెంచివా
రిందు ప్రవేశించుటకుఁ బూర్వమే యింగ్లీషువారు తమనైన్య
ము నిందుఁ బంపి యాయవనరాక్షసు నడఁచనియెడల కంపెనీ
వారి రాజ్యమునకే మిగుల ముప్పు కలుగఁగలదు. అప్పు
డందఱు ప్రాణములకును మోసము రాఁగలదు. ఇదివఱకు

రెండుమూడుసార్లు జరిగినటుల మరల ఇంగ్లీషువారు విలంబము చేసినయెడల ఫ్రెంచివారు టిప్పుతోఁ గలిసి భయంకరమైన యగ్నియు ప్రచండమారుతమును గూడినటులయి సకల దేశములను బాడుచేసి ప్రజాసంహార మొనరింతురు. ఇంగ్లీషుగవర్నరునకు మావిజ్ఞాపనమును గూర్చియుఁ మాప్రాణరక్షణమును గూర్చియు చింత లేకుండిన కంపెనీవారి రాజ్యమును రక్షించుకొనుట కయినను సైన్యము సతిత్వరితముగా నిందుఁ బంపవలయు నని నీవు అతనితోఁ జెప్పము. అంతవఱ కెట్లయినను మేము మాప్రాణములను రక్షించుకొనెదము.”

“రాజ్యము మాకు లభించినపక్షమున హఠాఘటకు ఒక కోటిరూపాయ లీయఁగలము. వారు సలివక్షదొరగారితో వైన కరారునామా చెల్లింపవలయును. సలివక్షమొదలగు సర్దార్ల కందఱకు నగ్రహారము లిచ్చెదము. ఈయవనరాక్షసుఁ డతిక్రూరుఁ డయినందున ప్రజల కధికభాధ గలుగుచున్నది అందువలన నేనలోని సైనికు లందఱును వానికి విరుద్ధముగా నున్నాము. ఇట్టి సమయమున నింగ్లీషుసైన్యమునకు నిచ్చుట సైనికు లధికసాహాయ్యము చేయఁగలరు. ఇచట నున్న వారందఱును వాని నాశమునే కోరుచున్నారు. ఇంగ్లీషుసైన్య మేవంక వచ్చినను వారి భోజనాదులకు కావలసినంత సామగ్రి యేమియు నాటంకము లేక దొరకును. కాన మీసామర్థ్యము నంతను వ్యయపఱిచి యుద్ధప్రయత్నములను జేసినయెడల శ్రీరంగనాథుఁడు తప్పక మీకు సహాయుఁ డౌనని నమ్మెదను.”

పిదప అచిరకాలమునందే అంగ్లేయులు పూనా పేష్యా లను హైదరాబాదు నైజామును గూర్చుకొని వచ్చి టిప్పును ముట్టడించిరి. ఆయుధముయొక్క వివరము లన్నియు నిచ్చటఁ జూపుటకు స్థలము చాలదు. ఆ యుధమున టిప్పు మరణించెను. ఆతనిపక్ష మంతయు చెల్లాచెదరై పోయెను.

ఈతిరున మహారాణి లక్షమ్మాణ్ణి మైసూరురాజ్యమునకు విజయమును చేకూర్చెను. ఆమె యింగ్లీషువారికి చేసినవాదానముల నన్నిటినిఁ జెల్లించివేసెను. ఈయుధమున అనంతసాహాయ్యము చేసినందులకు ఇంగ్లీషువారు రాణియెడల చాల వినయవిధేయతలను జూపుచు ఆమెసామర్థ్యమును గొనియాడఁగడఁగిరి. రాణికి పూర్ణయ్య యను మంత్రి సకలవిధములను చేదోడువాదోడుగ నుండి ఈకార్యమంతయు గట్టెక్కించెను. ఆమె కృష్ణరాజువొడయ రను బాలకుని రాజ్యాధిపతిగా నియమించెను.

లక్షమ్మాణ్ణి తిరుమలరావునకు చేసిన వాదానము లన్నియు అన్నదానికంటె నధికముగాఁ జెల్లించెను; గాని దివాన్ గిరీమాత్ర మాతని కిచ్చుటకు వీలుపడినది గాదు. అందులకు వగచి యామె యాతనిని మఱియొకవిధమున సంతోషపెట్టెను.

లక్షమ్మాణ్ణి యెనుబదిసంవత్సరములు జీవించెను. ఈమె జీవితమధ్యమునఁ బడిన కష్టములు వర్ణింప శక్యము కానివైనను తుదకు సంభవించిన విజయమువలన అవి యన్నియు విస్తృతము

తము లయ్యెను. ఈమె వివేకమును, సామర్థ్యమును అనేకచరిత్ర
కారులు అభివర్ణించియున్నారు. రూపుమాసి పోనున్న యొక
హిందూరాజ్యము నొకస్త్రీ నిలువఁబెట్టినది. తలఁచుకొనినచో
ఇంక పురుషులు ఎంత చేయలేరు?

మైసూరురాజ్యమున ఈమెను ఇప్పటికిని ప్రజలు
“మాతృశ్రీలక్ష్మమ్మాణ్ణి” అని స్మరించెదరు.

4

ਭਾ. ੨.

ఖ నా.

ఖనాతలిదండ్రు లెవరో తెలియదు. ఆమె ననార్యులు పెంచిరి. వారే యామెకు జ్యోతిశ్శాస్త్రమున నఖండజ్ఞానము గలిగించిరి. ఆగ్రామమునందే మిహిరుడు అను బ్రాహ్మణబాలుఁ డొకఁడు మఱియొక అనార్యకుటుంబమునఁ బెరుగుచుండెను. అతఁడు ఈపెంపుడుతండ్రివలన జ్యోతిశ్శాస్త్రమున అపార పాండిత్యమును సంపాదించెను.

కొంతకాల మైన తరువాత—ఈయిరువురును యుక్త వయస్కులైన పిదప పాలకులు ఖనాను మిహిరునకు యిచ్చి వివాహము గావించిరి. ఉభయులు నేకవిద్యయం దపారపాండితి గలవా రగుటచే చిత్తవృత్తుల కైక్యము సంఘటిల్లి, చాల నను రాగముతోఁ బ్రవర్తించుచుండిరి.

మిహిరుని గుఱించి యొక చిన్న కథ యున్నది. విక్ర మాదిత్యుని సభలోని నవరత్నములలో వరాహమిహిరుఁ డొకఁడు గదా! అతనికి ఒకకుమారుడు పుట్టెను. ఆకుమారుడే మిహిరుడు. వరాహమిహిరుడు మిహిరుని జాతకము వ్రాసెను. ఆవ్రాయుటలో నేదో పొరబాటు వచ్చుటచే ౧౦౦ సంవత్సరములకు బదులు ౧౦ సంవత్సరములే యాయుర్దాయము

వచ్చెను. “అయ్యుర్హీనుడగు వీనిని పెంపఁ దొడఁగినచో ఆనంద సమయమున చనిపోవును; గాన ఇప్పుడే వీని నెందఱున విడిచి నచో ఒకటే దుఃఖ మగును; అని భావించి వరాహమిహిరుఁడు ఒక చిన్న దోనెలో బాలుని ఉంచి నదిలో విడిచెను. ఆ బాలుఁడు మిహిరుఁడు ఒక అనార్యునకు దొరకి వానివలనఁ బెంపఁ బడెను. ఈ కథ యథార్థ మని మేము చెప్పఁజాలము.

ఇట్లు కొంతకాలము గడచిన పిదప ఖనాకును, మిహిరు నకును గూడ ఆర్యులలోనికి వెళ్లవలయునని బుద్ధి పుట్టెను. తుదకు ఉభయులునుగూడ తమ్ము పెంచినవారిని అడిగి వారి సెలవుబడసి బయలుదేరిరి. అప్పుడు వారిని పెంచిన అనార్యు లిర్వురును వారివెంట నొక పనికత్తె నంపి దానిచేతికి కొన్ని జ్యోతిషగ్రంథముల నిచ్చి “మార్గమధ్యమున వారి జ్యోతి శాస్త్రపాండిత్యమును పరీక్షింపుము. వారు ఆశాస్త్రమున గొప్ప పండితులేని ఈగ్రంథములను వెనుకకుఁ గొనిరమ్ము. లేకున్న వారి కిచ్చి రమ్ము” అని చెప్పిరి.

అదాసి తమప్రభువులు చెప్పినట్లే చేసెను. వారు కొంత దూరము వచ్చునప్పటికి చేనిలో నొక యావు ఈనుటకు సిద్ధ ముగా నుండెను. “ఈయావునకుఁ బుట్టు దూడ ఎఱ్ఱగా నుండు నా? తెల్లగా నుండునా?” యని దాసి యడుగగా మిహిరుఁడు లెక్కవేసి చూచి తెల్లగా నుండు నని చెప్పెను. ఈవిషయమును దేల్పుకొనుటకు కొంతతడవు వారక్కడ నిలిచిపోయిరి; గాని

యావు తెల్లనిదూడనుకనుటకు మాటుగా నెట్టిని దూడ నీనెను. వెంటనే దాని యాగ్రంథముల నన్నిటిని వారి కిచ్చివేసి తన మార్గమునఁ బోయెను. చాలకాలము కష్టపడి చదువుకొని స్వాధీనము చేసికొనిన శాస్త్రము నేఁ డిట్లు తేలిపోవుట చూచి “అసంస్కృతహృదయుండ నగు నాకు ఈగ్రంథములవలన మాత్ర మేమి ప్రయోజనము?” అని తలఁచి మిహిరుఁ డాగ్రంథములను ఏటిలోఁ బడవేసెను. “అయ్యో” అని ఖనా వెంటనే నదిలో నుఱికిెను; గానియామెకు రెండుగ్రంథములు మాత్రమే దొరకెను. తక్కిన వన్నియుఁ బ్రవాహవేగమునఁ గొట్టుకొనిపోయెను.

పిదప వారు మఱిల బయలుదేరిరి. కొంతదూరము పోవునప్పటికి ఒకయూరు కాన్పించెను. అందు వేటకు వచ్చిన విక్రమార్కుఁడు విడిసియుండెను. మిహిరుఁ డాసంగతి విని దర్శనము చేసి తనప్రజ్ఞను జూపఁగా రాజు ఆతనిని దన యాస్థాన పండితునిగాఁ జేర్చుకొని వెంటఁగొనిపోయి “వీరిని జాగ్రత్తగాఁ జూడు” మని వరాహమిహిరున కప్పగించెను.

తాను నేర్చిన విద్యయందే వారు పండితు లగుటవలన వరాహమిహిరుఁడు మాటిమాటికినిఁ బరీక్షించి వారి శక్తినిఁ దెలిసికొనియెను. “చిన్నలము; గాన సందేహములనుఁ దీర్చవలయు” నని చెప్పుచు కఠినప్రశ్నలను వేసి ఆదంపతులు వరాహమిహిరుని పాండిత్యమునుఁ దెలిసికొనిరి. ఒకరి శక్తి యొక

రికిఁ దెలియవచ్చెను. ఈసంభాషణమున వరాహుఁడు మిహిరుఁడు తన కుమారుఁడే యని తెలిసికొని ఆసంగతి యంతయు నాతనికిఁ జెప్పి, ఇంక కాన్పింపఁ డనుకొనిన కుమారుఁడు ఇంత శక్తిని సంపాదించి తనయంతవాఁడై మఱల తన యింటికి వచ్చినందులకు చాల నానందించెను. మిహిరుఁడు తండ్రిని, ఖనామామగారిని చాల భక్తితోఁబూజింపజూచిరి.

ఈసంగతి రాజునకుఁ గూడఁ దెలియవచ్చెను. ఆతఁడు “పులికడుపున సింగము పుట్టిన” దని మిగుల నానందించి యొకనాఁడు “ఆకాశమునఁగల నక్షత్రము లెన్ని?” అని యడిగెను. అందులకు ప్రత్యుత్తరము చెప్పుటకు వ్యవధినిఁ గోరి తండ్రియుఁ కుమారుఁడును ఇంటికి వచ్చి లెక్క వేసిరి. గాని యెన్నివిధములఁ జూచినను తేలలేదు. తండ్రికంటె కుమారుఁడును, కుమారునికంటె తండ్రియు విచారింపఁగడఁగిరి. సభ కంతకును తా మిరువురే జ్యోతిశ్శాస్త్రవిద్వాంసులు అథవా ఆవిద్యగూడ తెలిసినవారు నవరత్నములలోఁ గొందఱున్నను వీరి కెవ్వరును సాటిరారు. సాటిలేని అట్టి వీరే యీప్రశ్నకు సమాధానముఁ జెప్పలేకపోవుట లజ్జాస్పదము కాదా!

అయిన నేమి చేయవచ్చును. “పొరబడుచున్నా మేమో” యని వారనేకపర్యాయములు లెక్కలుచేసిరి. “ఈదారితప్పేమో” యని వారు అనేకమార్గములు త్రొక్కిరి. గాని యెన్ని విధముల అవస్థలుపడినను లెక్కతేలలేదు. ఈవిచారమువలన

వారు దీనాననులై యుండుటఁ జూచి ఖనా సంగతి గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడిగితెలిసికొని అతిసులభముగా తాను లెక్కచేసి నక్షత్రముల సంఖ్యను దేల్చి భర్తకును మామగారికినిఁ దెలిపెను. అంతట పురుషు లిరువురును ఆమె ప్రజ్ఞకుఁ జాల నానందించి రాజసభకుఁబోయి చెప్పిరి. “ఇది మాప్రజ్ఞవలనఁ దేల లేదు. నాకోడలు లెక్కచేసి మాకుఁ జెప్పఁగా మేము మీయెదుటఁ జెప్పితిమి” అని వరాహుండు చెప్పెను.

ఈమాటలు విని సభలోనివా రందఱును మిగుల నాశ్చర్యచకితులును, ఆనందభరితులు నై అనేకవిధములఁ గొని యాడిరి. రాజు “ఇంతవఱకును నాసభలో తొమ్మిది రత్నములు మాత్రమే యున్నవి. ఖనా దశమరత్నమై ప్రకాశింపవలసిన”దని చెప్పి సభకు వచ్చినతరువాత యామె ననేకవిధముల సత్కరించెను.

ఖనా కొంతకాలము భర్తతోడను, మామగారితోడను రాజసభకుఁ బోయి అనంతసమ్మానమును బడసి దిగంతము లన్నియు తనకీర్తితో నింపి స్వర్గమునకుఁ బోయెను.

5

సు శీ ల.

సు శ్రీ ల.

శ్రీపురమున కొశికుండు అను నొక బ్రాహ్మణుండు ఉండెను. వయసున నాతఁడు యువకుఁడు. ఆశ్రమమున బ్రహ్మచారి. అతఁడు తోడిబాబురవలె సంసారసాగరమునఁ గూలఁబడక పురముపైట నదీతీరమున చిన్ని కుటీరమును నిర్మించుకొని యందు వసించి జపతపములం జేసికొనుచు మాధుకరాన్న ముతో జీవములను నిలిపికొనుచుండెను.

ఒకనాఁ డాతఁడు నదీతీరమున నున్న యొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి జపము చేసికొనుచుండఁగా కొమ్మలమీఁదఁ గూర్చుండిన కొంగ యొకటి యాతనిమీఁద రెట్టవైచెను. అందుల కాతఁ డాగ్రహమహోగ్రుడై మీఁదికిఁ జూడఁగా వెంటనే యాపక్షి విలవిల దన్నుకొనుచు క్రిందఁబడి భస్మమై పోయెను.

ఆహా! ఎంత యద్భుతము కొశికుం డెంత అమానుష శక్తిమంతుఁడు; అయిన నాతఁడు ఇంతవఱకును తన కింత శక్తి యున్న దని కలనైన నెఱుంగఁడు. కన్ను లెఱ్ఱజేసి చూచిన జగములు మండిపోవుటకంటె శక్తియేమి ఉన్నది?

ఈయెఱుకవలన అతనికి గర్వము ప్రబలెను. అహమిక వలన తామసము పెరిగెను. తన శక్తియొక్క పరిమితిని, దాని

యుపయోగమును జింతించుకొనుటలో నాతఁడు జపతపముల యెడల కొంచె మశ్రద్ధ చూపసాగెను.

ఆపురమున సోమశర్త్త యను నొక బ్రాహ్మణుఁ డుండెను. ఆతఁడు సకలవిద్యలును నేర్చిన పండితుఁడే; గాని యెల్లప్పు డును ఆధ్యాత్మికచింతనమునందే ప్రవృత్తుడై వానప్రస్థుని వలె సంసారమును నిర్వహించుచుండెను.

ఆతని భార్యయే సుశీల. సుశీల యనిన పురమునందలి యెల్లరకును అధికప్రీతినిజముగ నాపురమున ఆమెకు సాటి స్త్రీ లేదు. సుశీలకు భర్తయే దైవము. ఆమె కిరచింతనము లేమియు లేవు. భర్త సుఖము భర్త యానందమే యామెకు సాధ్యము. ఏవిచారమును లేక యామె సదా భర్త చిత్తవృత్తి ననుసరించి ప్రవర్తించుచు ఆనందపరవశయై యుండును.

సోమశర్త్తకు సుశీల యెట్లు తగిన పత్నియో, సుశీలకు సోమశర్త్త యెట్లు తగిన భర్త. తనయెడల నామె యెంత భక్తిని జూపుచున్నదో యామె యెడల నాతఁ డంతటి ప్రేమ చూపుచుండెను. సుశీల సోమశర్త్తకు చీపురుముల్లయిన దగుల నీయదు. సోమశర్త్త సుశీలకు మనస్సు నొవ్వనీయఁడు. భార్యా భర్తల యనురాగమునకు వా రుదాహరణముగ నుండిరి.

సుశీల సౌశీల్య మనంత మగుట యెఱింగి విజ్ఞానిశేఖరుఁ డగు సోమశర్త్త యామెకు తత్వోపదేశము గావించెను.

అంతట నామె సకలము నెఱింగి భర్తను పూర్వాధికముగఁ బూజింపసాగెను.

ఒకనాఁడు కౌశికుఁడు మాధుకరము నిమిత్తము పురమున సంచరించుచు సోమశర్మ యింటికి వచ్చి వాకిట నిలిచి “భవతి భిక్షాం దేహి” యని పలికెను; గాని దైవవశమున నప్పుడు సుశీల నిద్రాముద్రితుఁ డగుచున్న భర్తకు పాదసేవ చేయుచుండెను. వాకిట బ్రహ్మచారి భిక్షార్థియై నిలిచియుండుట. కదలిన నిద్రించుచున్న భర్తకు నిద్రాభంగ మగుట. ఏమి నేయవచ్చును? జ్ఞానవతి యగు సుశీల యొక్కక్షణ మాలోచించి భర్తృపదసేవయే ప్రధాన మని నిశ్చయించుకొనియెను.

కొంతసేపటికి సోమశర్మ గాఢనిద్రం దవలెను. అప్పుడు సుశీల మెల్లగ లేచి వచ్చి అన్నము గైకొని వాకిటికి వచ్చి నిలువఁగా కౌశికుఁడు భిక్షుముఁ గైకొనక “బ్రాహ్మణుని, బ్రహ్మచారిని, తపోధనుని ఇంతసేపు నిలుపుటా.” యని గద్దించి పలికెను. అందులకు సుశీల “తపోధనులైన మీకుఁ దెలియనిది లేదు. మీరు వచ్చునప్పటికి భర్తపాదములను విడుచుటకు వీలులేని స్థితిలో నుంటిని. త్సమింపవలెను” అని వినయముతో బతిమాలుకొనియెను; గాని అమానుషశక్తిసంపన్నుఁడ నని గర్వించియున్న బ్రాహ్మణునకు శాంత మెక్కడ? “పతిపాదములు విడువలేవా? వాకిట బ్రాహ్మణుఁడు పడిగాపులు పడియుండవలసిన

దేనా? చూడు నిన్నేమి చేసెదనో” యని కన్ను లెఱ్ఱజేసి గద్దించుచుఁ బలికెను. అందులకును సుశీల కోపపడక “అయ్యో, అగ్రహాపడిన ప్రయోజనము లేదు. భర్తృశుశ్రూష వలదనిన అది శిష్టసమ్మత మయిన మాట గాదు. ఇంతకును నీ యెఱ్ఱని కండ్లకు నేలకూలుటకు నేను కొంగను గాను” అని పలికెను.

ఈమాట వినుటతోడనే కాశికునకు ప్రాణము లెగించి పోయెను. “ఆసంగతి యీమె కెట్లు తెలిసినది.” అని యాశ్చర్యచకితుఁడై సుశీలను మహాపతివ్రతనుగా భావించి యాతఁడామె పాదములమీఁద వ్రాలి “తల్లీ! ఊమించి నన్ను రక్షింపుము” అని ప్రార్థించెను.

అప్పుడు సుశీల “నీకు జ్ఞానోపదేశము చేయుటకు నేను తగను. మిథిలాపురమున ధర్మవ్యాధుఁ డను బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడు కలఁడు. ఆతనివద్దకుఁ బోమ్ము” అని చెప్పెను. కాశికుఁడు మఱియొకమాటు సుశీలకు మ్రొక్కి ధర్మవ్యాధుని వద్దకుఁ బోయి జ్ఞానోపదేశముఁ బడసెను.

సుశీల పూర్వాధికభక్తిశ్రద్ధలతో భర్తను సేవించి బ్రతికియున్నంతకాలము ఆనంద మనుభవించి అంతమున పతివ్రతలు పొందు లోకమును పొందెను.

6

సంయుక్త.

నం యుక్త.

డిల్లీచక్రవర్తి యగు అనంగపాలునకు ఇరువురు కొమార్తెలు ఉండిరి. వేటుగ పుత్రసంతానము లేకపోయెను. ఆ యిరువురు కొమార్తెల నాతఁ డిరువురు రాజుల కిచ్చి పెండ్లి చేసెను. ఇరువుర కిరువురు బిడ్డలు పుట్టిరి. ఒక యామె కొడుకు పృథ్వీరాజు. ఇంకొక యామె కుమారుఁడు జయచంద్రుఁడు. అనంగపాలుఁడు తన రాజ్యమును పృథ్వీరాజున కిచ్చెను. వైతృక రాజ్యముతోఁబాటు మాతామహారాజ్యము గూడ సంక్రమించుటవలన పృథ్వీరాజు జయచంద్రునికంటె అంగ బలమునందును, అర్థబలమునందు నధికుఁ డయ్యెను.

డిల్లీరాజ్యమును పృథ్వీరాజున కొక్కనికే యిచ్చుట వలన తాతమీఁదను, తానొక్కడే పుచ్చుకొనుటవలన పృథ్వీ రాజుమీఁదను జయచంద్రుఁడు చాల పగఁబూనెను. ఇరువురును గూడ ఈద్వేషమును పురస్కరించుకొని అనేకపర్యాయములు యుద్ధములు చేసిరి.

పృథ్వీరాజునకు రెండు రాజ్యముల యాధిపత్య మున్న నేమి? తానే చక్రవర్తి నని జయచంద్రుఁడు రాజసూయ యాగము గావింపదలఁచెను. ఆయాగమునందే తనకొమా

రైయు, నవలావణ్యవతియు నగు సంయుక్తకు స్వయంవరము గూడ చేయుటకు నిశ్చయించెను.

సకలసన్నాహములును పూర్తియైన పిదప యుక్తసమయమున జయచంద్రుడు బ్రాహ్మణుల వేదఘోషములు మిన్ను ముట్టుచుండ యజ్ఞశాలలోఁ బ్రవేశింపరాఁగా పృథ్వీరాజు అతని దాయాదినీ జంపి ఆవార్త నాయజ్ఞశాలవద్ద ప్రకటన చేయించెను. ఆకస్మికముగా నిట్లు ఆశ్చర్యము వచ్చుటవలన జయచంద్రుని రాజసూయము నిలిచిపోయెను. పృథ్వీరాజు ఇట్టి నీచపుంబని చేసినందులకు జయచంద్రుడు చాల నాగ్రహపడియెను.

రాజసూయము నిలిచిపోయినను జయచంద్రుడు సంయుక్త స్వయంవరమును మానదలఁచుకోలేదు. ఆతఁడు తన్ని మిత్రము దేశదేశములయందున్న రాజపుత్రుల నందఱ నాహ్వానించెను. వారందఱును తమతమ వైభవములకుఁ దగునట్లు కనోజపట్టణమునకు వచ్చిరి. జయచంద్రుడు వారికిఁ దగిన విడుదుల నేర్పఱచెను.

ముహూర్తము సమీపించెను సభాభవనము చాల రమ్యముగా నలంకరింపఁబడియెను. ప్రజలనేకులు వచ్చి నిర్దిష్ట స్థలములయందు నిండిపోయిరి. పిదపఁ గొంతసేపటికి ఒక్కొక్క రాజ పుత్రుడే వచ్చి నిర్దిష్టస్థలముల నాసీనులైరి. వారందఱును గంధర్వయువకులవలె చాల సుందరముగా నుండిరి.

ప్రజలందఱును “ఇందఱు రాజపుత్రులలో వివాహకళ యెప్పు
నికి వచ్చినదా” యని విమర్శింపఁజొచ్చిరి. రాజపురుషులంద
ఱును చాల మెలఁకువతో సంచరించుచుండిరి.

జయచంద్రుఁడు వచ్చి యంతటను ఒకమాటు కలయఁ
జూచి యేర్పాటు లన్నియు చాల జాగ్రత్తగా నుండుట
కానందించి యొక యున్నతాసనమునఁ గూర్చుండెను.
అప్పుడు కొందఱు సేవకులు అచ్చముగా పృథివీరాజువలె నున్న
యొక విగ్రహమును ఆసభలో నుండియే కొనిపోయి ద్వార
మున నుంచిరి ఆవిగ్రహముచేత నొక రజతదండ ముండెను.
జయచంద్రుఁడు “పృథివీరాజు నానొకరు” అను భావముతో
నావిగ్రహము నక్కడ నుండించెను ఈవిషయము నందఱును
గ్రహించి చాల వింతపడిరి అందఱు నన్నివిధముల యోచింపఁ
జొచ్చిరి; గాని యొక్కరును మాటలాడలేదు. అప్పుడు
అక్కడ చీమ చిటుకు మనినను వినిపించునంత నిశ్శబ్దముగా
నుండెను.

కొంతసేపటికి ఇరువురుచెలికత్తెలు వెంటరాఁగా పూల
దండ చేఁబూని సంయుక్త వచ్చెను. సభలో నున్న వారందఱు
నొక్కమార్గామెవై తమదృష్టులు బఱపిరి. అప్పు డామె గం
ధర్వరమణివలె నపూర్వశోభతోఁ బ్రకాశించుచుండెను. చెలి
కత్తె లామెను తండ్రి చెంతకుఁ దీసికొనివచ్చి నిలిపిరి. జయ
చంద్రుఁడు ఆమెకు “తల్లీ, అనేకరాజపుత్రులు వచ్చియున్నారు.

ఇందు నీచిత్తమున కెక్కిన రాజపుత్రుని వరింపు” మని చెప్పి వెంట నుండి సంగతులు చెప్పుట కొక చెలికత్తెను నియమించెను.

తోడనే సంయుక్త తండ్రికిని రాజపుత్రులున్న స్థలమునకును మధ్య వచ్చి నిలిచెను. ఆమె సిగ్గుపడుచున్న దని చెలికత్తె నింపాదిగా నడిపించుటకు చేయి పట్టుకొనియెను; గాని సంయుక్త చేయి విడిపించుకొని ఒక్కక్షణకాలము ఆకసమువంకఁ జూచి రాజపుత్రుల నెవ్వరినిఁ జూడక గజగమనయై తిన్నగ ద్వారమునకుఁ బోయి యక్కడ నున్న పృథివీరాజు బొమ్మకంతమున పూలదండ గీలించెను.

అంతట సభయం దంతట నొక్కటే కోలాహలమయ్యెను. రాజపుత్రులందఱును లజ్జితులైరి. ప్రజలందఱును ఆశ్చర్యచకితులైరి. ఏమగునో యని యాత్రముతోఁ జూచుచున్న శుద్ధాంతజన మంతయు తెల్లవోయెను దాసీలిరువురును, స్తంభితలై పోయిరి. రాజపురుషులందఱును కళవళపడసాగిరి. జయచంద్రుఁడు మహోగ్రుఁడై “ఈతుచ్చురాలిని కైదులో వేయుఁడు” అని మేఘగంభీరభాషణములతోఁ బలికెను.

చూచుచుండఁగా సంయుక్త యంతఃపురమునకుఁ బోయెను. రాజపుత్రులందఱును వచ్చునప్పుడు మానులై వచ్చినవారు ఇప్పుడు ఒకరితో నొకరు ఏమేమో మాట్లాడు

కొనుచు వెడలిపోయిరి. రాజపురుషులు వచ్చి ప్రజలను ఎక్కడివా రక్కడకుఁ బోవలయునని త్వరత్వరగాఁ బంపివేసిరి. తుణములో ఆప్రదేశ మంతయు నిర్జన మయ్యెను.

సంయుక్త పోయి తన భవనమునఁ గూర్చుండెను ఆమె యప్పుడు ఏకాంతముగ నుండఁదలఁచెను; గాని యది కొనసాగలేదు. తుణములో రాజబంధువురాం ద్రగుప్తీ లందఱును వచ్చి యామెను ముట్టడించిరి “చెల్లీ, ఇట్టి పని చేసితివేమే” యని మొదట కొందఱు సన్నసన్నముగ నడిగిరి. “ఇంత జేల వైతి వేలనే” యని కొందఱు అడిగిరి. “మన్తధర్మాపు లుండఁగా ద్వారపాలకుని వరించుట యెంత సిగ్గులచేటమ్మా” యని కొందఱు మెల్ల మెల్లగాఁదెల్పిరి “పాలనంటి కులమున కెంత యపకీర్తి తెచ్చితివే” యని కొంచెము దగ్గఱిబంధువురాండు రుసరుసలాడిరి. “తల్లిదండ్రులపాలిటి కార్పిచ్చు వైతివి గదే” యని యంతకంటె దగ్గఱివారు రుంజుకొనిరి. “ఇట్టి దుర్బుద్ధి యున్నదానవు సభలోని కేమని పోయితివే” యని ఒక ముదుసలియామె వచ్చి బుగ్గలు పొడిచెను. ఇంతలో మహిషాసుర మర్దనివలె తల్లి వచ్చెను. ఆమెను జూచి అందఱును ఓసరిల్లి ఆమెకు అనుగ్రహము గలుగవలె నని యందఱును సంయుక్త ననేకవిధముల నిందింపసాగిరి.

తల్లివచ్చి “ఛీ, నాకడుపునఁ బుట్టక దొమ్మరిదానికి పుట్టలేకపోయితివా?” యని బుగ్గలుపొడిచి యింక మాట్లాడఁజాలక

పోయెను. ఇంతలో “ఏదీ? ఆపాతకి యెక్కడ నున్న” దని గద్దించుచు జయచంద్రుడు వచ్చెను. మఱల స్త్రీ లందఱును ఓసరిల్లి సంయుక్తను నిందింపజొచ్చిరి. తండ్రి వచ్చి “నిన్నేమి చేసినను పాపము లేదు. ఆడుపుట్టుక పుట్టితివి; గాని లేకున్న నిన్నింత ముక్కలుగా ఖండించియుందును. అందఱు రాజ పుత్రులు మదనమోహనులు దేవేంద్రవిభవు లుండఁగా సిగ్గులేని ఆదుర్తార్థుడు నానౌకరునకు సమానుడైనవాడు కావలసి వచ్చెనా?” యని మండిపడి పండ్లు పిండిచేసికొని “ఈయభాగ్యురాలిని కైదులోఁ బెట్టుడు” అని యజ్ఞచెను. స్త్రీ లందఱును మఱల నిందలు ప్రారంభించిరి. ఎవ్వ రేమనినను, ఎవ్వ రేమి చేసినను సంయుక్త యేమియుఁ బలుకలేదు. మోమెత్తి చూడ లేదు. అప్పు డామె నిర్లక్ష్యత నుపలక్షించి జయచంద్రుడు మఱల క్రోధోద్రిక్తుడై “చూడవలదు. ఈతుచ్చురాలిని కైదులో బంధింపుడు” అని యజ్ఞచెను.

ఆమాటయే రెట్టించి రెట్టించి పలుకుటవలన నిజమేయనుకొని దాసీసుందరు లామెను దీసికొని బయలుదేరిరి. ఈవార్త ముందుగనే విని కారాగృహాధికారి యెదురువచ్చెను సంయుక్త వెంటవచ్చుచున్న జయచంద్రుడు “సరహంతకులకు నిర్దిష్టమైన స్థలమున దీనిని బంధింపుము” అని యాజ్ఞాపించెను. కారాగారాధిపతి చిత్త మని యట్లే చేసెను. కొమార్తెను కైదులోఁ బెట్టించి జయచంద్రుడు చేయవలసిన వన్నియు కైదుఉద్యోగికి తెలిపి దాసీలను పొమ్మని ఇవ్వలకు వచ్చెను. అప్పుడుగూడ

సంయుక్త యేమియు మాట్లాడలేదు. ఆమె శాశ్వతమూక వ్రతము నవలంబించినట్లు ఉండెను.

ఈసంగతి యంతయు డిల్లీలోఁ దెలిసెను. పృథ్వీరాజు నకు విచారమును, ఆనందమునుగూడ నొక్కమాత్రే గలిగెను. ఆవిచారానందములలో రోషముగూడ మిళితమయ్యె యుండెను. ఈవృత్తాంతమును చారుడు చెప్పునపుడు ప్రథమమున జయచంద్రుడు చేసిన పనికి మండిపడెను. పిదప సంయుక్త చేసిన కృత్యమునకు పొంగిపోయెను. అటుపిమ్మట సంయుక్త యెడల జయచంద్రుడు అవలంబించిన విధానమునకు విచారము పొంది ఆగ్రహమహోగ్రుడయ్యెను. “సంయుక్త మంచి పని చేసినది” గాని యీనీచున కాశిక్ష చాలదు” అని పృథ్వీరాజు తలచెను.

పిదప చారుడు సంయుక్త అంతఃపురము ప్రవేశించిన తరువాతను, కారాగృహము చొచ్చిర పిమ్మటను జరిగిన వృత్తాంతములను జెప్పెను. ఇవి విని పృథ్వీరాజు తొలుతఁ గటకటంబడి “జయచంద్రునికంటె నధముఁ డీలోకమున లేడు. వాడు ఆముద్దులగుమ్మ నెన్నివిధములనైన పీడించును. నాపరోక్షమున నావిరోధికి స్వబుద్ధితో తీరని పరాభవము చేసి నాయెడల అంత యనురాగమును జూపిన యావగలాడిని, నాప్రాణాధికప్రియను ఉద్ధరింపకున్న నాకు లోకములు లేకుండఁ బోవును” అని నిశ్చయించెను.

పృథ్వీరాజు సేనాధిపతుల కాజ్ఞ లిచ్చుటయు, కన్యాకు బ్రహ్మమీడికి దండయాత్ర బయలుదేరుటకు ఒక్కనిముసములో నయ్యెను. ఆసైన్య మంతయు నంచలమీద అనుకొని నంతకంటె ముందుగనే వచ్చి కనోజుపట్టణమునకు కొంచెము దూరమున విడిసెను.

ఇట జయచంద్రుడు ఆవార్త నాలకించి యుద్ధమునకు సకలసన్నాహములును ప్రారంభించెను. విశేషించి పృథ్వీరాజు వచ్చినది మొదలు సంయుక్తను చాల బాధలు పెట్టసాగెను. సంయుక్త యున్న గదిబైట ఆమె చెలికత్తెలే విచ్చుకత్తులు బూని కావలియుండిరి. జయచంద్రునియెదుట వారు సంయుక్తను, మర్తస్పృక్కులగు వాగ్విజ్రములతో వేధింపసాగిరి. “పృథ్వీరాజు దండెత్తి వచ్చెనని నీవు మురియనక్కఱలేదు. నిన్ను ఆతఁడు ఉద్ధరించునని గూడ నీవు ఆశపడనక్కఱలేదు. ఆయాశాపాతకుడు ఇక్కడనుండి ప్రాణములతోఁ బోయి నప్పుడు చూతములే” యని మాటిమాటికి నామెను వేధింప సాగిరి గాని యేమాటలకును సంయుక్త జవాబు చెప్పట మాని వైచెను.

జయచంద్రుని సేనాసన్నాహ మంతయుఁ బూర్తి యయ్యెను. ఒకనాటి రాత్రి సేనాధిపతి యగు ఆతఁడాయి అంధకారమున పృథ్వీరాజుమీదఁబడి ఆతని సైన్యమును చెదరఁ గొట్టి యుద్ధసామగ్రి నంతను కొల్లగొట్టి ఆతనిని కైదులోఁ బెట్టి విశ్వప్రయత్నములు గావించుచుండెను. శత్రువులకు

ప్రయత్నములు తెలియఁగూడ దని కోట బైట నున్న సైన్యమున నెచ్చటను దీపములు లేకుండఁజేయఁబడెను. ఆతఱాయి క్రిందియుద్యోగు లందఱును చాల యడావుడిగా నటునిటు సంచరించుచుండిరి.

ఈసమయమున అయిదాఱుగురు ఆశ్వికులు సేనాఛరీక్ష సేయునట్లు నటించుచు నచ్చట రవంతసేపు సంచరించి “భద్రముగ నుండుఁడు. శత్రువుల ప్రయత్నములను కనిపెట్టి వచ్చెదము” అని పృథ్వీరాజు గుఱారము లున్న దిక్కునకు ఉడాయించిరి. కొంతసేపయిన తరువాత ఆక్కడ నున్న సైనికాధికారులకు వారినిగుఱించి సందియములు తోఁచెను. తోడనే వారు పరిశీలనము ప్రారంభించిరి. దుర్గముబైటను, దుర్గములోపలనుగూడ ఎక్కడివా రక్కడనే పరిశీలనము ప్రారంభింపఁగా కైదులలో సంయుక్తయు, అచ్చటఁ గాపున్న చెలికత్తెలును గూడ లేరని తెలియవచ్చెను. అందఱును కంగారుపడఁజొచ్చిరి. “సంయుక్త పురుషవేషము ధరించి చెలికత్తెలతోఁగూడ డిల్లీ సేనానివేశమునకుఁ బోయె నని కోటయందంతటను పెద్దకోలాహలము ప్రారంభ మయ్యెను.

ఇక్కడ నిది యిట్లు జరుగుచుండఁగానే ఆక్కడ సంయుక్త పృథ్వీరాజు శిబిరము జేరి చెలికత్తెలు పురుషవేషము తీసి వేయఁగా రాజునెదుటకుఁ బోయి నిలిచి గాంధర్వవిధి నాతనిం బెండ్లియాడెను. ఈసంగతి అచ్చటఁగూడ సంయుక్తచెలికత్తెలకు మఱియేరికినిఁ దెలియదు.

ఈసంగతియొక్క వాస్తవస్థితి యంతయు నెప్పుడు స్పష్టముగఁ దెలిసెనో యావెంటనే యాతతాయి డిల్లీ శివర ముల దెసకు నై న్యప్రవాహమును మఱలించెను. అంతకు మున్నే ఆయంధకారమున నక్కడక్కడ నిలిచియున్న వేగుల వాండ్రు పరాకులు చెప్పఁగా డిల్లీనై న్యసాగరము ముందునకు కదలెను. ఉభయప్రవాహములును మధ్యభాగమున సమరము ప్రారంభించెను. వీరి యుత్సాహము వేరు. వారి సంతోషము వేరు. ఉభయులునుగూడ ఒడల్లు మఱచి పోరఁదొడఁగిరి. “దేవీ, ఇది గాదు వినోదములకు సమయ” మని సంయుక్తవద్ద సెలవుగొని పృథ్వీరాజుగూడ యుద్ధరంగమున నవతరించెను.

సంకులసమరము ప్రారంభ మైనది మొదలు ఆతతాయి పృథ్వీరాజునిమిత్రము వెదకసాగెను. కొంతసేపటికి ఆతఁడు కాన్పింపఁగా “నిలుము. మగవాడవేని ఇటు రమ్మ” అని సింహగర్జనము చేసెను. అప్పుడు రాజును ఆతతాయియు ద్వంద్వయుద్ధము ప్రారంభించిరి.

ఉభయులునుగూడ తమ చాతుర్య మంతయుఁ జూపి పరస్పరాఘాతములను తప్పించుకొనుచు అంతకంతకు జటిలము లగు పద్ధతు లవలంబించి యుద్ధము సేయఁదొడఁగిరి. కొంతసేపటికి ఆతతాయికి ఒక మంచి యవకాశము దొరకెను. ఆసందర్భమును బోనీయక యాతఁడు రాజును సంహరించు టకు తటాలున కత్తియైతైను. ఆతఁ డాకత్తిని విసరఁబూను

నంతలో వెనుకనుండి యొక వీరుడు వచ్చి ఆచేతిని ఖండించి క్రిందబడఁగొట్టెను. “ఛీ, ఎవఁడురా?” యని యాతతాయి వెనుదిరిగి చూచి పడిపోయెను; ఎదుట నున్న వీరుని జూచి రాజు ఆశ్చర్యచకితుఁ డగుచుండఁగా ఆవీరుడు “రాజా, ఆశ్చర్యమున కిది యదను గాదు. కత్తి విసయము” అని ప్రోత్సహించెను. రాజు అట్లేచేయుటకుఁ బ్రారంభింపఁగా క్రొత్తవీరుడు గూడ కనోజునై నికులను మట్టుపెట్టసాగెను.

ఒక ఊణములో ఆతతాయి పడిన వార్త తెలియఁగా కనోజునైన న్య మంతయుఁ జెల్లాచెదరు కాజూచ్చెను; గాని డిల్లీ వీరులు వారిని విడువక కసిమసంగఁజూచ్చిరి. రాజు ఒడలు తెలియక పీనుఁగుగుట్టలను వేప్పసాగెను. కొంతసేపయిన తరువాత క్రొత్తవీరుడు “రాజా, నిలువుము. ఇక పోరుషము చాలింపుము. వారు పాటుబోతులు. స్త్రీలకంటె నధములు” అని వారించెను. రాజు శాంతించినతోడనే డిల్లీ పాజు అంతయు శాంతించెను. చూడఁగా నక్కడ మందున కైన నొక్క కనోజునై నికుడు కాన్పింపఁ డయ్యెను. రాజు నై నికుల నందఱును పొగడి గాయపడినవారికి చికిత్సలు చేయ నియమించి క్రొత్తవీరుని వెంటనిడుకొని తన శిబిరమునకుఁ బోయెను.

“శిబిరము చేరిన పిదపఁగూడ పృథ్వీరాజు క్రొత్తవీరుని గుఱుతింపలేకపోయెను. ముఖమునఁ బొంగిపొరలిపోవుచున్న లావణ్యమును, విశాలనయనములయం దుచ్చలితం బగుచున్న

తారశ్యమును, కలికిపలుకులయం దుత్తరంగిత మగుచున్న
 మాధుర్యమును జూచి యరసొక్కి పృథివీరాజు మున్నెన్నఁడో
 యొకప్పు డాతనితోఁ జాలతడవు మాట్లాడియున్నట్లునుమానిం
 చుచు నడుగుట గౌరవము కాదనియు, కొంతతడ వేదో ముచ్చ
 టించుచుఁ గూర్చుండిన తెలియకపోదనియుఁ దలంచి యాతని
 నెదుటఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని యాతఁడు తనకుఁ గావిం
 చిన మహోపకారమునకు కృతజ్ఞత చూపఁదొడఁగెను. క్రొత్త
 వీరుఁడును ఇంకను రాజు తన్ను గుఱులింపనందులకు ముసి
 ముసినగవులు నగుచు నల్లనల్లనఁ దగునట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చు
 చుండెను. ఎంతకును రాజు కృతార్థుఁడు కాలేక “నాజ్ఞాపక
 శక్తి యిట్లు మందమైపోయిన దేల?” యని చాల దొట్టుపడ
 సాగెను. ఇఁకఁ దన్ను గుర్తించుట రాజువలనఁ గాదని తలచి
 వీరుఁ డాపటుకుటీర మంతయు మెరసిపోవునట్లు విద్యుత్కటాక్ష
 ముల నంతట నొక్కమాటు నెఱిపి మోము వంచి యూర
 కుండెను. అంత దరహానితవదనలై సంయుక్త చెలికత్తై లిరువు
 రును మదనుని పూవుటమ్ములవలె క్షణములో వచ్చి వీరుని భుజ
 ములపైఁ జేతుల నానుకొని యిరుదెసల నిలుచుండిరి అప్పుడు
 రాజు హృదయ మొక్కమాటు కలఁగిపోయెను. వెంటనే
 యాతఁడు వీరుని చేయి పట్టుకొని ముఖముదెస గంభీరముగఁ
 జూచి “సంయుక్తా!” యని పిలిచెను.

“ఇఁక వీరుఁ డటఁ గూరుచుండఁజాలక తటాలునరాజు
 చేయివిడిపించుకొని యడుగులు తడఁబడ శరవేగమున మఱి

యొక పటకుటీరమునకుఁ బోయెను. చెలికత్తె లంత సిగ్గెందులకే యని రాజు దెసకుఁజూచిరి. వెంటనే రాజు సంయుక్తా యని పిలుచుచు నామె యున్న పటకుటీరమునకుఁ బోయి యెంత వెనుకకుఁ బోఁ బోవుచున్నను వదలక యామె చేయి పట్టుకొని తీసికొనివచ్చి యంకతలమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని ప్రియమూర్తఁ గౌఁగిలించుకొని మోము ముద్దాడి “దేవీ, నాఁడు మానము నిలిపితివి. నేఁడు ప్రాణము నిలిపితివి” అని యనేకవిధములఁ గొనియాడఁదొడఁగెను. వీరుఁడు సంయుక్త యని పాఠకుల కింక తెలుపనక్కఱి లేదు. రాజులు చేయుటవలన సంయుక్త కెక్కడ లేని సిగ్గును వచ్చెను. పాప మామద్దరాలి నాలజ్ఞ యుక్కిరిబిక్కిరి గావించి వైచెను. అక్కతన నామె యేమియు మాట్లాడఁజాలక మోము వంచికొని రాజు దృఢాల్లింగనమున గరఁగిపోవుచుఁ గూర్చుండి యుండెను.

ఇట్లు సంపూర్ణవిజయము గలుగుటవలన పృథివీరాజు దుర్గమును ముట్టడించుట మాని సంయుక్తను దీసికొని డిల్లీకి వెడలిపోయెను.

దీనితో జయచంద్రుని క్రోధాగ్ని యెంతవఱకును బెరుగ వలెనో యంతవఱకును బెరిగిపోయెను. “ఇంక వీనిని బ్రతుక నీయఁగూడదు” అని తలచి యాతఁడు గజ్జీపట్టణమును పరి పాలనముచేయుచున్న శహాబుద్దీనుగోరి అను తురుష్కానివద్దకు రాయబార మంపెను.

పృథివీరాజు డిల్లీచేరికొనిన తరువాత భోగపరాయణుడై పోయెను. ఆతఁడు రాజ్యతంత్రమును మఱచిపోయెను. రాజకార్యములను నిర్లక్ష్యము చేయఁజూచెను. కొందఱు ఉద్యోగులను కారణాభాసములను జూపి శిక్షింపఁబూనెను. ఈశిక్షలకు అలిగి యాస్థితిగతు లన్నియుఁ జూచి కొందఱు ఉద్యోగులు గజ్జీపట్టణమునకుఁ బోయి యచ్చటి పాలకుని రాజుమీఁదికి దండెత్తివచ్చునట్లు ప్రోత్సహపఱచిరి.

ఇంతటితో హిందూదేశముయొక్క దౌర్భాగ్యదశ పూర్తియయ్యెను శహాబుద్దీనుగోరి వెంటనే బ్రహ్మాండమైన సైన్యముతో దండెత్తివచ్చెను. జయచంద్రుఁడును; పృథివీరాజు ఉద్యోగులును ఆతనితోఁ గలిసిరి. స్థానేశ్వరక్షేత్రమున యుద్ధము జరిగెను. చాల దినములు గడచిన తరువాత రాజు ఓడిపోయెను. ఈవార్త విని సంయుక్త మున్నగు స్త్రీలు డిల్లీలో అగ్నిగుండములయం దుఱికి ప్రాణములను విడిచి వీరస్వర్గమునకుఁ బోయిరి. చితులతో నిండియున్న డిల్లీని స్వాధీనము చేసికొని గోరి హిందూదేశమున మహమ్మదీయపరిపాలనమునకు పునాదులు వేసెను

7

అ హ ల్యా బా యి.

అ హ ల్యా బా యి.

బొంబాయిపరగణాయందలి అహమ్మదునగరుతాలూకాలో పాధరడే యను నొక పల్లెయందు ఆనందరావుసిందే యను నొక మహారాష్ట్ర గృహస్థుడు నివసించియుండెను. ఆతడు ధనవంతుడు గాడు. వ్యవసాయ మాతని ముఖ్య వృత్తి. స్వభావమున నాతడు చాల సాత్వికుడు. ఆతని భార్య భర్తకు దగిన రమణి. అనురూపనంపతు లగుటవలన వారి కేమిటను తక్కువ గాన్చింపకుండెను.

కాని సంసారులకు ఎన్ని యున్నను సంతానము లేకున్న అంతయుఁ గొడువయే. క్రొత్తవారితో సమావేశ మయిన పుడు “మీకెంత ధన మున్నది? మీవైభవ మెంత?” అని యిట్టి ప్రశ్నల నెవరు నడుగరు. “మీకెందలు బిడ్డ లున్నా?” లేకున్న “మీకు సంతాన మెంతయ్యో” అని యడిగెదరు. ఈ ప్రశ్నలు సంసారికి సంతానముకంటె ప్రధాన మైనది లేదని చెప్పుచున్నది.

ఆనందరావున కిప్పుడు ఆసంతానమే లేకయుండెను. ఆతడును ఆతని భార్యయుఁగూడ పండులకు చాల విషాదము పొందుచుండిరి. అయితే ఈశ్వరానుగ్రహము కలుగనపుడు మానవుల విచారమును, మానవుల కోర్కెలు నేమగును?

ఒకనాఁ డొక బైరాగి భిక్షార్థము వారి యింటికి వచ్చి దంపతు లిరువురునుగూడ దీనాననులై యుండుటఁ జూచి వారికి సంతానము లేకపోవుట గ్రహించి “విచారము వలదు. మీరు శోల్తాపురమునకు వెళ్లి అచ్చటి జగదంబికను గొలిచెద రేని సంతానము గలుగు” నని చెప్పి వెడలిపోయెను. అందు లకు వారు ఆశ్చర్యచకితులై “అయాచితముగ నీతఁడు ఈవిష యమును జెప్పిపోయెను. కారణము భగవంతున కెటుక. మన మీఁద జగదంబికకు అనుగ్రహము కలిగిన ట్లున్నది.” అని కూడఁబలికొని యుక్తసమయమున శోల్తాపురము వెళ్లి ఒక సంవత్సరకాల మామెను గొలిచిరి. ఒకనాఁటిరాత్రి జగదంబిక ఆదంపతుల కిరువురకునుగూడ స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి “మీసేవకు మెచ్చితిని. మీశోచిక నెఱవేటును. ఇక మీస్వస్థ లమునకు వెడలిపొండు” అని చెప్పెను. వెంటనే వారు మేల్కొంచి స్వప్నవృత్తాంత మొకరి కొకరు తెల్పుకొని మఱు నాఁడు జగదంబికను గొలిచి నెలవుగోరి స్వస్థలమునకు వెడలి పోయిరి.

పిదప అచిరకాలమునందే ఆనందరావుభార్య గర్భవతి యై నవమాసములు మోసి యొక మంచులగ్నమున కొమా రైను గనియెను. బాలికకు అహల్య యని నామకరణము చేసి లేకలేక కలిగిన దగుటచే ఆదంపతులు చాల ప్రేమతోఁ బెంచు కొనుచుండిరి.

యుక్తసమయమున ఆనందరావు అహల్యను విద్యా

భ్యాసము నిమిత్తము బడికి పంపదొడగెను. బడిపంతులు చాల మంచివాఁడు. పయిగ నాతనికి సంతానము లేదు. బడికి వచ్చు పిల్ల లందఱయందును అహల్య యొక్కతెయే చాల సత్ప్రవర్తనముతో నుండెను. అన్ని కారణములవలనను పంతులు ఆమెను కొమార్తెను వోలె ప్రేమించుచు చాల శ్రద్ధతో చదువు చెప్పుచుండెను. అహల్యయు పంతులు చనువుచూపిన కొలది నెత్తెక్కి త్రొక్కక చాల భయభక్తులతో మెలఁగుచుండెను.

అహల్యకు తొమ్మిది సంవత్సరములు నిండెను. ఆనంద రావునకు కొమార్తెకు పెండ్లిచేయవలసిన సమయము వచ్చెనని తోచెను. ఆతఁడు అనేకయువకులనుగూర్చి ప్రయత్నించెను; గాని యొక్కఁడు నాతనికి నచ్చలేదు. శుద్ధసాత్వికురాలగు అహల్యకు ఎవనినో యొకనిని సాహసించి నిశ్చయించుట యాతని కిష్టము లేకుండెను.

ఇట్లుండఁగా పూనాలో వేష్యాగా నున్న బాలాజీబాజీ రావు తమ్ముఁ డగు రఘునాథరావు మల్లారరావుహోళకరును, ఆతని కుమారుఁ డగు ఖండేరావును వెంట నిడుకొని ఉత్తర దేశములకు యుద్ధమునకు వెడలి అక్కడ శత్రువులను జయించి విజయోనందముతో వెనుకకు మఱలెను. ఆతనికి మార్గవశమున పాథరవట్టి గ్రామము తగిలెను. వేష్యా లందఱును ఆమార్గమున పూనానుండి మఱియొకచోటుకుఁ గాని

మఱియొకచోటనుండి పూనాకుగాని పోవలసివచ్చినపుడు ఈ గ్రామముమీఁదనుండియే పోవుచుండిరి. పాథరవటీ గ్రామమున ఆనందరావు ఇంటి కెదుట నొక పెద్ద హనుమదాలయము గలదు. వేషాల కదియే బస. రఘునాథరావుగూడ నక్కడనే బసచేసెను.

నాడు పంతులు పిల్లలకు ఆటవిడు పిచ్చి హనుమదాలయమునకుఁ బోయి రఘునాథరావుతో మాట్లాడుచుండెను. అది విని యెప్పుడు నాతని విడిచియుండని అహల్య అక్కడకుఁ బోయి ఆతని యెడిలోఁ గూర్చుండెను. పంతులు ప్రేమతో రా తల్లి యని యామెను బుజ్జగించెను.

అహల్య చూచుటకు గంధర్వాంగనలవంటి సుందరి గాదు; గాని సంసారిణులకుఁ దీసిపోవు సుందరిమాత్రముగాదు. ఆమెముఖమున నేదో యొక యపూర్వప్రభ గూడ ప్రకాశించుచుండెను. అది చూచి రఘునాథరావు పంతులు నడిగి సంగతు లన్నియు చెలిసికొని “మల్లారిరావు, నీకుమారునకు కన్యను వెదకుచుంటివి. ఇంతవఱకును తగిన కన్య నీకుఁ గాన్పింపలేదు. ఈ యహల్య మన ఖండేరావునకు తగిన కన్య యని తోచుచున్నది. ఆమె సౌభాగ్యరేఖలతోడనే గాని ఆమె తండ్రి బీదతనముతో మన కేమియు సంబంధము లేదు. ఈపిల్లను విడుచుటకు నామన మంగీకరించుట లేదు. నీవు ఏ మనియెదవు?” అని యడిగెను. అందులకు మల్లారిరావు “మీ

చిత్తము. నాకేమియు నభ్యంతరము లేదు” అని చెప్పఁగా రఘు నాథరావు పంతులు నడిగెను. ఆతఁడుగూడ నట్లే చెప్పఁగా నాతఁడు ఆనందరావునకు వర్తమానము చేసి తన యభిప్రాయము నెఱింగించెను. “మల్లారిరావుగా రెక్కడ ? నేనెక్కడ ? వారికిని నాకును హస్తీమశకాంతరము గలదు. నన్నిట్లు అడుగుటలో నాకేమియు బోధపడుట లేదు” అని ఆనందరావు చెప్పెను. పంతులు సంగతి యంతయుఁ జెప్పెను. “రఘునాథరావుగారు మిమ్ము మేలమాడుట లేదు. నాకుఁగూడ నట్టి సంకల్పమే గలిగినది. మీరు బీదలైనను సంపన్నులైనను మాకు బాధ లేదు. ఈబాలికను జూచిన ఎట్లయిన నాకుమారునకుఁ జేసికొనవలయు నని ఉబలాటము పెరిగిపోవుచున్నది మీరు మఱియొకరిని భావింపవలదు” అని మల్లారిరావు చెప్పెను. “ఇప్పుడేమనియెదవు?” అని రఘునాథరావు మఱి నడుగఁగా “ఇది యేమో చాల వింతగా నున్నది. మల్లారిరావుగారి మాటలు నాసందేహమును గొట్టినవి; గాని ఆశ్చర్యము మాత్రము గలుగుచున్నది. దేవరవార్లు ఎట్లు చేసినను నాకు సమ్మతమే. అయినను నామనసును నేను నమ్మలేకుండనున్నాను” అని ఆనందరావు మఱి జవాబు చెప్పెను. “అట్లయిన అంతయు చూచుచుండుము” అని చెప్పి రఘునాథరావు సిద్ధాంతులను రప్పించి ముహూర్తము స్థిరపఱిపించి ఉభయపక్షములవారి బంధువులను రప్పించి మహావైభవముతో అహల్యాఖండేరావులకు వివాహము చేయించెను.

పెండ్లిమైన తరువాత అహల్య తలుచు అత్తవారియింటి యందే యుండవలసినచ్చెను. మల్లారిరావు ఒక్క ఊణమైన నామెను విడిచియుండఁజాలక పోవుచుండెను.

ఆతఁడు ఏకాగ్రమునకు వెళ్లవలసినచ్చినను, ఏయుద్ధమునకుఁ బోవలసినచ్చినను, “తల్లీ, పోయివత్తుమా?” అని యహల్య నడిగి యామెచేత చిత్త మనిపించుకొని మఱి పోయెడి వాఁడు. ఆమె చిత్త మనిన కార్యమునఁగాని యుద్ధమునఁగాని తప్పక జయము గలుగవలసినదియే. ఇందుచే నాతఁడు ‘అహల్య జయలక్ష్మియొక్క అవతారము’ అని చెప్పుచుండెను. అహల్య వయసునఁ జాలఁ జిన్నదే; గాని అసమానబుద్ధిమతి గావున మామగారు తనయెడల ప్రేమ చూపినకొలదియు నాతనిని గౌరవింపసాగెను. కొన్నిదినములు గడచునప్పటికి అహల్య మామగారి స్వభావమును చక్కఁగ గుఱుతించి తానే యాతనికి చేయవలసిన సేవ లన్నియుఁ జేయుచు మఱింత యానంద పెట్టసాగెను.

అహల్య అత్తగారి పేరు గౌతమాబాయి. నిజమునకు ఆమె గృహకృత్యములయందు చాల సమర్థురాలే; గాని కోప మధికము. అనేకసంవత్సరములనుండి ఆమెసేవలు చేయుచుండు దాసీలుగూడ ఆమె మనసున కెక్కునట్లు ప్రవర్తింపలేకుండిరి. అట్టిస్థితిలో అహల్య ఒకటిరెండుమాసములయందే సంగతు లన్నియు గ్రహించి ఆమె చెప్పుటకుఁ బూర్వమే యామెకుఁ

గావలసిన పను లన్నియు స్వయముగఁ జేయుచు సంతోషింపఁ జేయఁదొడఁగెను. ఇది చూచి దాసీ లందఱు నాశ్చర్యపకిత లగుచుండిరి.

మల్లారిరావున కిరువురు కొమార్తెలు. పెద్దయామె పేరు హరకుబాయి. చిన్నయామె ఉదాబాయి. ఆహల్య తన చాతుర్యమువలన అత్తగారినివలెనే వారిని గూడ గౌరవించుచు వారిచేతఁగూడ చాల ప్రేమింపఁబడఁ జొచ్చెను.

వారి గృహమున దాసీలు చాలమంది యుండిరి. ప్రత్యేకముగ ఆహల్యకు సేవఁజేయుటకే కొందఱు నియమింపఁ బడియుండిరి. అయినను ఆహల్య తన పను లన్నియు తానే చేసికొనుచు ఆపరిచారికలకు ఆయాసము లేకుండఁజేయుచుండెను. ఇంతేగాక అప్పు డప్పుడు తనకు మామగారు ఇచ్చు ద్రవ్యములొక జాలభాగము తన దాసీలకు ఇచ్చుచు వారి దారిద్ర్యమును బాపుచుండెను. ఇందువలనఁగూడ నామె దాసీలకు చాల ప్రేమాస్పదురా లయ్యెను.

ఆహల్య ఇంకను చిన్నపిల్ల. భర్తతో మాట్లాడుటకు వీలులేని స్థితి. అయినను ఖండేరావు వివేకమహితుఁ డగుటవలన తలిదండ్రులకుఁ జేయు సేవలవలనను, తక్కిన ప్రవర్తనము వలనను తన భార్యయొక్క మంచితనమును గ్రహించి చాల నానందింపఁజొచ్చెను.

అన్నిటికంటెను అహల్య దైవభక్తి విశేషముగా నుండెను. ఆమె యత్తగారు ఎల్ల వేళలను దేవతార్చనము సేయుచునే యుండెను; గాని ఆవిషయమున అత్తగారికంటె కోడలే యధికురా లని అహల్య ప్రఖ్యాతి వహించెను.

ఇన్ని కారణములవలన చిన్నతనమునందే అహల్య అత్తవారి యూరునఁగూడ చాల ప్రఖ్యాతిని సంపాదించెను.

పెండ్లి యైన అయిదుసంవత్సరములకు అహల్య రజస్వల యయ్యెను. ముదిముహూర్తమున పెద్దలు అహల్యకును ఖండేరావునకును పునస్సంధానము గావించిరి. “భర్తకు ప్రత్యక్షముగ సేవజేయుటకు నేటికి వీలు అయ్యె” నని యామె మహోల్లాసముతో సీత, సావిత్రి, మున్నగు పురాతన భారతాంగనలవలె భర్తను సేవింపఁజొచ్చెను. కొన్ని దినములకు ఆమెకు మాలేరావు అనుకుమారుఁడును మంచాబాయి అను కొమార్తయుఁ గలిగిరి. “ఇట్లు అత్తమామల సంపూర్ణకటాక్షము, భర్తయొక్క యమితానురాగము, ఆడుబిడ్డల ప్రేమ, సేవకజనుల భక్తి, కన్యాపుత్రుల బాలలీలలు, అపరిమితైశ్వర్యము మొదలైన సుఖసాధనము లేకీభవించి తన్ను కొలువ అహల్యాబాయి కొన్ని సంవత్సరములు సౌఖ్యసముద్రములో మునిగియుండెను.”

ఇట్లు కాలము గడచిపోవుచుండఁగా మల్లారి రావునకు తురుష్కులతో యుద్ధము పొసఁగెను. వీరుఁడు గావున ఖండే

రావుగూడ తండ్రితో యుద్ధమునకుఁ బోయెను. మల్లారి రావును ఖండేరావునుగూడ తమచాతుర్య మంతయుఁ జూపిరి. ఇంతలో శత్రునాయకుని చతురతతోఁ బట్టుకొనఁబోవు చుండఁగా ఖండేరావు గుండుదెబ్బ తిని చనిపోయెను.

ఈవార్త తెలియగనే అహల్యాబాయి సహగమన మునకు సిద్ధపడెను అది విని మల్లారిరావు ద్రుతగమనమున వచ్చి “తల్లీ, ఖండూ చనిపోయినందులకే వగచుచుండఁగా నీవు నన్ను దుఃఖసాగరపుపంకమున ముంచి వేసెదవా! నీపతిభక్తి యసాధారణ మనుట నెఱుఁగుదును. నీపాతివ్రత్యమును శత్రువులుగూడ శంకింపఁజాలరు. ఈవిధముగఁ గా కున్నను నీకెప్పటి కైన స్వర్గము కరతలామలకము. నేను ముసలితనమువలన చీకియున్నాను. ఖండూ కొట్టిన వజ్రఘాతముమీఁద నీవు పిడుగులు గురిపించుట మంచిదా? నీవు లేకున్న నీచిన్ని బాలుని పక్షమున ఈరాజ్యము నెవ రేలెదరు?” అని యనేక విధముల ప్రార్థించి యనేకవిధముల నచ్చ చెప్పెను. ఈమాట లకు బదులు చెప్పఁజాలక అహల్యాబాయి సహగమనమును మానివేసెను.

కొలఁదికాలము నడచునప్పటికి సహగమనము మానుట కింత పట్టుపట్టిన మల్లారిరావు గతించెను. అది యైన ఆఱు మాసములకు మాలేరావు (అహల్యాబాయి కొడుకు) చని పోయెను. అయినను ఇక హృదయమున విచారమునకుఁ

జోటీయశూడ దని యామె దృఢపటుచుకొనియెను. అయినను మల్లారిరావునకుఁ దనయెడలఁ గల ప్రేమను ఆమె మటువఁ జాలకుండెను.

మాలేరావుసంగతి యామె పూర్తిగ మఱిచిపోయెను. అందులకు ఆనేక కారణము లున్నవి. నిజముగ కడుపునఁ బుట్టిస మాలేరావుకంటె నామెకు శత్రువుఁ డుండఁడు. ఎట్లు పుట్టెనో? అట్టి సాధ్వీమణికి కుమారుడైన మాలేరావునకు బ్రహ్మ ద్వేషము పుట్టెను.

దాని నిచ్చట వర్ణించుటకుఁ జోటు చాలదు. అయినను ఒకటి రెండు విషయముల నిచ్చటఁ జూపకతీరదు. అహల్యా బాయి బ్రాహ్మణులను గొనియాడిన ఈతఁడు లెగనాడును. ఆమె “నాయనా, బ్రాహ్మణులకు వస్త్రదానము చేయు” మనిన బ్రాహ్మణులను బిలిపించి బట్టల మడతలలో తేల్ల నునిచి యిచ్చును. పయిగా ఆవి కుట్టుటవలన బ్రాహ్మణులు బాధపడు చుండిన నీతఁడు వికవిక నవ్వును. “నాయనా, బ్రాహ్మణులకు సువర్ణ దానము చేయు” మని తల్లి చెప్పిన నీతఁడు వారిని బిలిపించి కలశములలో సువర్ణము నుంచి వానిపై నసహ్యము లగు పురుగుల నుంచి బ్రాహ్మణుల కిచ్చును. వానినిఁ జూచి బ్రాహ్మణు లదరిపడిన నీతఁడు కిలకిల నవ్వుచు నెగలాళి చేయును.

కుమారుఁడు ఇట్టివాఁ డగుటచే నామె యనేకవిధ ముల విచారించెడిది. ఆవు లందఱును “నీకుమారుఁడు

మంచివాడు గాడు. ఆతనికి రాజ్యము నీయకుము” అని చెప్పిరి. అహల్యకుఁ గూడ నట్టి సంకల్పమే యుండెను; గాని వేషాల బలవంతమువలన ఆతఁడే రాజ్యమునకు వచ్చెను. వచ్చినను కొలదిమాసములకే పరలోకమునకుఁ బోయెను. కుమారుడు చనిపోయినందులకు అహల్య వగచుటకు మాటు ఆనందించెను.

మంచివాడో, చెడ్డవాడో, మాలేరావు గతించెను. ఇప్పు డిందూరురాజ్యమును పాలింపవలసినవారెవరు? అప్పుడు గంగాధరయశవంతు అను నాతఁడు అహల్యాబాయికి దివాను గా నుండెను. ఆతఁడు “మీజ్ఞాతులలో నొకకుఱ్ఱవానినిఁ బెంచు కొనవలసినది. ఆతఁడు పెద్ద యగునంతవఱకును ఆతనిపేర నేను పాలనము జరిపెదను మీరు కొన్ని గ్రామములు పుచ్చు కొని వాని యాదాయమును ఖర్చుబెట్టుకొనుచు స్వేచ్ఛగా నుండవలసినది” అని చెప్పెను; గాని యందుల కంగీకరింపక అహల్య “నేనే రాజ్యము చేసెద” నని చెప్పెను.

దీనిమీఁద దివానునకు దుర్బుద్ధి పుట్టెను. అప్పుడు పూనాలో మాధవరావు వేష్యయై యుండె ననియు, నాతని తమ్ముడు రఘునాథరావు అనియు ఇదివఱకుఁ జెప్పియుంటిమి గదా? రఘునాథరావు అన్న వెనుక అగస్త్యభ్రాతృవలె నుండుట కంగీకరింపక స్వతంత్రముగ నొక రాజ్యమును సంపాదించు టకు ఆలోచనలు చేయుచుండెను. ఈసంగతి విని గంగాధర

యశవంతు “హోళకరువారి రాజ్యమునకు ఇప్పుడు వారసు లెవరును లేరు; గావున మీరు వచ్చినచో దీనిని సులభముగ స్వాధీనము చేసికొనవచ్చు” నని వర్తమానము చేసెను. ఈ వార్త వచ్చుటయే తడవుగ రఘునాథరావు ఏబదివేల వైద్యమును వెంటనిడుకొని మాళవదేశము మీఁదికి బయలుదేరెను.

ఇది విని అహల్య మందహాసము గావించెను. “లోకములో దుష్టులలో నెన్ని రకములున్నవి”యని యనుకొని యామె “లోకవృత్తము భూతవర్తమానములు మీకుఁ దెలిసియేయున్నది. శ్రీమాన్ మల్హారి రావుహోళకరువారు ఎన్నో కష్టముల కోర్చి పేష్వాల రాజ్యమును స్థిరపఱచుట మీకుఁ దెలిసినదే. అట్టి పేష్వాలు నేడు వారి సుబేదారు మరణానంతరము వారి వారసుల మగు మావలన యథాపూర్వముగ సేవలు చేయించుకొనుటకు మాటు మాచిన్ని రాజ్యమును హరించుటకు వచ్చుచున్నారు. మన మందఱమును వారికి సామంతులము. నేడు నారాజ్యమును హరించినవారు రేపు మీరాజ్యములను హరింపఁ దలఁపవచ్చును; గావున ఈసమయమున మన మందఱ మొక్క మాటమీఁద నుండుట మంచిది. నారాజ్యమునకు అపాయశంక కలిగినది గనుక నేనిట్లు చెప్పుచున్నానని మీరు భావింపవద్దు. మీరు అందఱును నాకు సాయము చేయవలసినది” అని భోసలా, గాయకవాడ్, థాభాడే మున్నగు రాజులకు వర్తమాన మంపెను. “మీకు సందేహము

వలదు. మామానైన్యములతో మే మందఱమును మీకు సాహాయ్యముగా వచ్చుచున్నా”మని యందులకు వారు ప్రత్యుత్తర మంపిరి.

పిదప అహల్యాబాయి సంగతినందర్భము లన్నియుఁ దెలుపుచు మాధవరావుపేష్వావద్దకు దూత సంపఁగా “ఈసంగతి మాకుఁ దెలుపనక్కఱ లేదు. మీచర్యలకు మేము అడ్డురాము. మీరాజ్యమును గుఱించి ఎవరు దుశ్చింతనము చేయుదురో వారిని దండింపవచ్చును” అని యాతఁడు ప్రత్యుత్తర మంపెను. దీనితో అహల్యకు ఎక్కడలేని ధైర్యము వచ్చెను. “నేను స్త్రీని అగుట యథార్థము; గాని యట్లని యెవరు నాయెడల దుశ్చింతతో నుండురో వారిని బ్రతుకనీయను. నాపూర్వులు శూరులు. వీరులు. వారి శౌర్యవీర్యములు పేష్వాల రాజ్యశ్రీకి అవలంబనము లైనవి. నేటికిఁ గూడ ఇందూరుప్రభువులు పేష్వాల రాజ్యలక్ష్మీకి కనుసన్నల మెలఁగు నొకరులు. ఈసంగతిని గమనింపక వారు మామీఁదికి యుద్ధమునకు వచ్చెదరేని నాయభ్యంతరములేదు. నేను శస్త్రమును ముట్టకయే యొక వెదురుకఱ్ఱను మాత్రము చేతఁదాల్చి బయలుదేరితినేని పేష్వాల రాజ్యలక్ష్మీకి అపాయము కలుగకమానదు. గనుక మాప్రభువు లగుపేష్వాలు మావలన యథాపూర్వకముగ నేవలు చేయించుకొనవలసినది. అట్లుగాక వారు మారాజ్యమును హరింపఁబూనుదురేని ఇది కొనసాగని పని యనియు, పయిగా వారి రాజ్యమునకే భంగము వచ్చు ననియు నమ్ము

వలసినది” అని యొక నిండుసభలో సహాల్య యువన్య సించెను

ఈపలుకులు రఘునాథరావునకు ములుకులై నాఁటెను. అగుట నాతఁడు సందేహించుచుండఁగా గంగాధరుఁడు “అక్కడి రహస్యము లన్నియుఁ దెలిసిన నేను ఉండఁగా మీరు ఇట్లు కొంకుట ధర్మము గాదు. ముందునకు నడువఁడు” అని చెప్పెను. రఘునాథరావు అట్లే చేసెను.

అహాల్య యంతటితో నూరకుండలేదు. ఆమె రఘునాథ రావువద్దకే యొక దూత నంపెను. “మీరు పురుషులు. బ్రాహ్మణులు. స్త్రీనైన నాతో యుద్ధము చేయుట మీకు తగని పని. యుద్ధములో మీరు గెలిచితేరేని స్త్రీని జయించినందు లకు లోకములో మీకు ప్రశంస రాదు. ఓడితేరేని స్త్రీచేతిలో పరాజయము పొందిన మీయపకీర్తిని గుఱించి లోకము ఏమి చెప్పుకొనునో యోచించుకొనుఁడు. మీదంభములను జూచి నేను ఊరకుండుదానను గాను యుద్ధము తప్ప దందురా ? రండు. మేము సిద్ధముగనే యున్నాము.” అని యామె రఘు నాథరావునకు చెప్పిపంపెను ఇప్పటి కాతనికి చైతన్యము వచ్చెను. “ఇది చాల తప్పు పని” యని యాతఁడు నిశ్చయించు కొని తన యుద్దేశమును మార్చుకొని “మేము మల్లారిరావును, ఖండేరావును, మాలేరావును చనిపోవుటచే దుగ్గిఖనము ద్రమున మునిగియున్న మిమ్ము పరామర్శచేయుటకు వచ్చుచు

న్నాము; గాని వేలు గాదు” అని కబురు చేసి పరిమిత పరి వారముతో వచ్చి యామెను పరామర్శించి వెడలిపోయెను.

ఇట్లు కారు క్రష్టిన మేఘమాలిక విచ్చిపోయినతరువాత నామె నిశ్చింతతో రాజ్యపాలనము చేయసాగెను తుకోజీ రావు అను దూరపు బంధువు నొకనిని మంత్రిగా నేర్పఱచి కొని యామె సకలమును స్వయముగా విచారణ సేయుచుండెను. తుకోజీ సన్తాగ్గుఁ డగుటవలన తన ప్రభిణియెడల నేమియు దుశ్చింతచేయక ఆమె యాజ్ఞ నెప్పుడును జవదాటక మాత్ర భావముతోఁ బ్రవర్తించుచుండెను. అహల్యగూడ నాతని యెడల చాల గౌరవమునే చూపెడిది; గాని ఆతనివలన తప్పు వచ్చినచోమాత్రము సహించెడిది గాదు. ఇందూరుపట్టణములో దేవీచందు అను నొక గొప్పసాహుకారు మృతి చెందెను ఆతని కేమియు సంతానము లేదు; గాని అనంతధనము కలదు. అంతట తుకోజీ ఆతని యాస్తి యంతయు వేలము వేయించి ఆసామును బొక్కసమునకుఁ జేర్చెను; గాని వెంటనే యీసంగతి రాణికిఁ దెలియవచ్చెను. అంతట నామె ఆసాహుకారు భార్యను రప్పించి యామె సొత్తు అంతయు తిరిగి యిప్పించి “నీవు నీచిత్తమువచ్చిన బాలుని పెంచికొని నీవంశమును నిలుపుకొనుము” అని యాజ్ఞ యిచ్చెను. ఆపట్టణము నందే తాపీదాసు, బనారసుదాసు అని యిరువురు అన్నదమ్ములుండిరి. వారు చాల శ్రమపడి నాలుగు లక్షల రూపాయలు సంపాదించి సంతానము లేకయే మరణించిరి. అప్పుడు తాపీ

దాసుభార్య అహల్యచెంతకు వచ్చి “అమ్మా, నాభర్తయు, నామఱఁదియు ననంతధనమును సంపాదించిపోయిరి. ఇప్పుడు మాకెవరును లేరు. మేము మీపాలనమున సుఖపడుచున్నాము; గావున మాధనమంతయు మీరు స్వీకరింపవలసిన” దని ప్రార్థించెను. గాని యహల్య యందుల కంగీకరింపక “నీభర్తయు, నీమఱఁదియు చెమట యూడ్చి సంపాదించిన ధనమును నేను తాఁడను. దానిని పుచ్చుకొనుటకంటె లోకములో ఘోర పాపము లేదు. ఆధనమును నీయిచ్చవచ్చినటుల వెచ్చుకొనుటకు మీకు సర్వాధికారములు గలవు; గావున నీవును నీతోడికోడలును గలిసి మీభర్తల పేరిట నేదయిన ధర్మకార్యములు చేసి వారియాత్మలకు సుగతిని గలిగించి మీస్వర్గమార్గమును నిష్కంటకము గావించుకొనుడు” అని చెప్పి యామెను పంపి వేసెను. ఆమెయు రాణి చెప్పినట్లు తన తోటిలితో నాలోచించి తన భర్తపేరిటను మఱఁదలి పేరునను గొప్ప దేవాలయమును ఏటివద్ద నొక చక్కని ఘట్టమును కట్టించి ప్రఖ్యాతి వడసెను.

ఈమె చేసిన దానధర్మములకు లెక్కలేదు. ఈమె యెప్పుడును ధర్మమును గుఱించియే చింతించుచుండెను. ఇరుగు పొరుగురాలు లందఱును ఈమెను చాల గౌరవముతోఁ జూచుచుండిరి. ఎవరును ఆమెయెడల తప్పుదారి త్రొక్కుటకు సాహసించజాలకుండిరి. ప్రజ లందఱును ఆమె పేరు చెప్పి

“మమ్ము రక్షించుటకు మానవజన్మ మెత్తిన దేవి” యని కొని యాడుచుండిరి.

ఒకప్పుడు ఉదయపురపురాణా అహల్య యొన్నివిధములఁ జెప్పినను వినక రామపురా యను గ్రామమును దీసికొనుటకు సిద్ధపడెను. అప్పుడు నైన్యము నంతను దీసికొనిపోయి తుకోజీ దక్షిణమున యుద్ధము చేయుచుండెను. అగుటచే రాజధానియం దున్న నైన్యము చాల స్వల్పమే యైనను సందేహింపక దానికి శఫరీభాయీ యనువానిని నాయకునిఁ గావించి పంపెను. రాణా యోడిపోయి అహల్యవద్దకు వచ్చి శరణుజొచ్చెను. అహల్య యాతనిని తీమించెను.

ఇట్లు సకలవిధములను స్తుత్యర్హముగాఁ గాలము గడచి పోవుచుండెను. ఇట్లుండఁగా మంచాబాయి భర్త కాలధర్మము నొందెను. అంతట మంచాబాయి భర్తతో సహగమనము చేయుటకు సిద్ధపడెను. అహల్యాబాయి యనేకవిధముల బోధించెను; గాని ప్రయోజనము లేకపోయెను.

పిదప కొంతకాలము అహల్య ఇట్లే రాజ్యమును బాలించి పుణ్యలోకమునకుఁ బోయెను. ఆమె పరమపదించిన దినమున ప్రజ లందఱును చాల దుఃఖించిరి.

8

ಮೈ ನಾ ಬಾ ಯಿ.

మై నా బాయి.

ధారానగరసంస్థానాధిపతి యగు ఖండేరావు బడోదా సంస్థానాధీశుని కొమార్తెను పెండ్లియాడెను. ఆమె కాపుర మునకు వచ్చిన స్వల్పకాలమునకే గర్భవతి యయ్యెను; గాని భర్త చనిపోయెను. పిదప నామె పుట్టినింటికి బోయి కుమారుని గని తానుగూడ మరణించెను. శిశువునకు ఆనందరావు అని పేరుపెట్టి మాతామహుడు పెంచెను.

ఆనందరావు యుక్తవయస్కుఁ డైన పిదప సొంతసంస్థాన మునకు వచ్చెను. రంగరావు అను ప్రధాని తక్కినయుద్యోగుల నందఱును లోపుచేసికొని ఆనందరావును తఱిమివేయుటకుఁ బ్రయత్నించెను; గాని ప్రజలందఱును తమప్రభువు నెడల భక్తిని విడువక మంత్రిప్రభృతులను ఓడించి ఆనందరావునకే పట్టము గట్టిరి.

ఆనందరావు సింహాసన మెక్కిెను; గాని ఆతనికి గలిగిన చిక్కులకు అంతము లేదు. ఒకమూల ఓడిపోయిన రంగరావుప్రభృతులు కుట్రలు సాగించుచుండిరి. వేటొక దెస సిందేహాశకరులు బాధింపఁజూచిరి. ఆనందరావు ఈచిక్కుల

నన్నిటిని ఎట్లా సాధించుకొని వచ్చుచుండెను; గాని యంతలో నేదో వ్యాధివలన నాతఁడు స్వర్గస్థుఁ డయ్యెను.

మైనాబాయి ఈయానందరావు భార్య. ఆమె భర్త పోవునప్పటికి గర్భవతియై యుండెను. కంటకావృత మైన రాజ్యము ఆమె చక్కఁజేయవలసియుండెను. ఆయితే మురారి రావు అను జ్ఞాతీ యొక్కఁడు లంచము లిచ్చి ఉద్యోగుల నందఱను స్వాధీనపఱచికొని తుదకు సంస్థానమునుగూడ వశ పఱచికొనియెను. ఇట్టి విపత్సమయములోఁగూడ మైనాబాయి చిత్తస్థైర్యమును గోల్పోవక బాగుగ నాలోచించి ఇట్టిస్థితిలో ప్రసవసమయమున ధారానగరమున నుండుట మంచిది గాదు అని నిశ్చయించుకొని యిందూరుపట్టణమునకుఁ బోయెను.

నెలలు నిండిన తరువాత మైనాబాయి కుమారునిఁ గనియెను. “భయము వలదు. నీయెడల నీశ్వరానుగ్రహము గలదు. కుమారుఁడు కలుగుటయే యందుల కుదాహరణము. ఇక ధారానగరసంస్థాన మెట్లును నీదే” యని హితచింతకు లామెకు ధైర్యము గొలిపిరి. పిల్లవానికి రామచంద్రరావు అని నామకరణము చేయఁబడెను.

“ఈశ్వరుఁ డవలంబము నిచ్చినాఁడు. ఇక నూరకుండ వలసిన యగత్యము లేదు” అని తలఁచి మైనాబాయి కుమారుని నిమిత్తము మఱల ధారానగరసంస్థానమును స్వాధీనము

చేసికొనుటకు నిశ్చయించుకొనియెను. ఇక్కడ నిట్లుండఁగా నచ్చట థారానగరదుర్గమును పాలించు ప్రభువు మంచివాఁడగుటవలన మురారిరావుపక్షమును విడిచి “నాకు రామచంద్ర రావు ప్రభువు” అని ప్రకటించెను. ఇట్లు క్రమక్రమముగా పరోక్షమునందే థారానగరమున బాలరాజునకు బలము కలుగఁజూచెను.

ఇది యంతయుఁ జూచి మురారిరావు “కథ అడ్డముగా తిరుగుచున్నది” అని భావించి కపటము నేయుటకు నిశ్చయించుకొనియెను. “నేను మీయెడల నెప్పుడును ద్రోహచింత నెఱుంగను. నావలన నేమయిన నపరాధములు జరిగిన పక్షమున మన్నింపవలసినది. ఇక ముందు మీయాజ్ఞ ననుసరించి ప్రవర్తింతును” అని మధ్యవర్తులద్వారా మైనాబాయికి వర్తమాన మంపెను. మోస మెఱుంగని రాణి ఈశ్వరలీల యిట్లున్నదని భావించి పిదప మురారిరావు థారానగరమునకు రావలసిన దని యాహ్వానింపఁగా వెంటనే బయలుదేరినది.

మార్గమధ్యమున మురారిరావుపక్షమువా రనేకు లామెను కలిసికొని అనేకవిధములఁ బొగడి “మురారిరావు మీయెడల నిప్పుడు మిథుల భక్తుడై యున్నాఁడు. అతఁడు గతమునకు చాల పశ్చాత్తాపపడుచున్నాఁడు” అని బొల్లిమాటలు చెప్పి యామెను మఱింత నమ్మించి థారానగరమునకుఁ గొనివచ్చి యొక గృహమున విడియించి మురారిరావును దోడి తిచ్చుటకు వెడలిరి.

వారట్లు యిట్లు విడుచుటయే తడవుగ విచ్చుకత్తులు
 బూనిన భటులు వచ్చి మురారిరావుపక్షమున యిట్లు ముట్ట
 డించిరి. క్షణములో నీసంగతి రాణికిఁ దెలిసెను. ఆమెను నమ్మి
 యున్న భటులు కొందఱు లోపలకుఁ బోయి “ఇట్టి యాపద
 వచ్చినది. ఇప్పుడు విచారించుచుఁ గూర్చుండిన ప్రయోజనము
 లేదు. ఇప్పుడు తరణోపాయము చూడవలెను. వెంటనే మీరు
 పురుషవేషము ధరించి తప్పించుకొనిపోవుట మంచిది” అని
 చెప్పిరి. అందుమీఁద నామె యిట్లు చెప్పెను. “మీరు చెప్పినది
 యొక యుపాయమే; గాని నేను దాని ననుసరింపజాలను.
 నా పుట్టినింటివారును, అత్తింటివారును గూడ శూరులు. అట్టి
 వంశములోఁ బుట్టి యిట్టివంశము మెట్టి నేను పాటుబోతుల
 పని చేయనేల?”

ఇది యిట్లుండఁగా రాణిని మిక్కిలి ప్రేమించు నొక
 దాసి తన కుమారు నక్కడ నుంచి యుక్తితో బాలరాజు నెత్తు
 కొనిపోయి కోటలో నున్న దుర్గాధిపతి కప్పగించెను. పిదప
 మైనాబాయి “రాజు సురక్షితుఁ డయ్యెను. ఇక నేను ఏమయి
 నను విచారము లేదు. అయినను మనము ఊరకుండనేల? మన
 దేహమున నీరక్తము ప్రవహించుట లేదా? శత్రువులు మనతోఁ
 బోరవచ్చినచో వారిని ఊరక విడువనేల? అధములు, అన్యాయమునకు
 ఒడిగట్టినవారు నగు శత్రువులు అంత దైర్యముతో వచ్చినచో
 మనమేల వెనుదీయవలయును?” అని
 చెప్పెను. ఇది విని అక్కడ నున్న స్వల్పపరివారము పౌరు

షము తెచ్చుకొని రాణి చెప్పినట్లు చేయుటకు నిశ్చయించుకొనియెను.

అవసరమైనచో యుద్ధము చేయుట కిట్లన్ని యేర్పాట్లును చేసికొని మైనాబాయి తన స్థితిగతు లన్నియుఁ దెలుపుచు “సాహాయ్యము జేయవలసిన” దని శిందేకును, ఇంగ్లీషారి కిని కబురు చేసెను; గాని వారెవరును మాట్లాడలేదు. అయితే యీసంగతి మాత్రము మురారిరావునకుఁ దెలిసిపోయెను. తోడనే “చూడు ఈయధమురాలి నేమిచేసెదనో? నేలఁబెట్టి కాలరాయకపోయిన నేను మురారిని గాను” అని యాతఁడు నిష్పలు గ్రక్కసాగెను. అప్పుడు మైనాబాయి యిట్లు వర్తమానము చేసెను.

“నీవెంత గింజుకొనినను ప్రయోజనములేదు. ధారానగరసంస్థానప్రభు వగు రామచంద్రరావు నీకు చిక్కఁడు. ఆతఁడు రేపల్లెలో కృష్ణునివలె నిన్ను సంహరించుటకు పెరుగుచున్నాడు. ఇక నన్ను నీవు ఏమి చేసినను నాకు చింతలేదు. ఇట్లని నీకు నేను స్వాధీన మగుట కలలోనివార్త నాకంతములోఁ బ్రాణము లుండఁగా నీవు నిశ్చింతుఁడవు గాఁజాలవు.”

ఇది విని మురారిరావు యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను. గాని బడోదానుండి మంత్రి తమ్ముఁ డగు సఖారాంచమణాజీ యను నాతఁడు పెద్దపై న్యముతో వచ్చుచున్నాఁడని తెలిసెను. ఇది తెలియుటయే తడవుగ మురారిరావు పట్టణము విడిచి పాటి పోయెను.

పిదప మైనాబాయికి పట్టణము సులభముగ స్వాధీనమయ్యెను. వెంటనే యామె కుమారునిఁ జేరుకొని యాతని పేర పరిపాలనము ప్రారంభించెను. కొంతసేపటికి సఖారాచిమణాజీ వచ్చి చేరుకొనియెను. ఆతఁడు రక్తసాతము లేకుండ నగరము చేఁజిక్కినందుల కానందించెను; గాని రాణి స్వయముగ రాజ్యము చేయుటకు సమ్మతింపకపోయెను. తనకును, తనరాజునకునుఁ గూడ కొంతలాభము కలుగవలయు నని యాతని యభిప్రాయము; గాని మైనాబాయి యీరెండింట నొకదానినిఁ గూడ కొనసాగనీయలేదు. తుదకు సఖారాచిమణాజీ మంత్రిగా నుండుట కంగీకరించెను.

ఈవిధమున అనేకవిషత్పరంపరలు సంభవించుటచే సంస్థానమునకు చాల అప్పు పెరిగెను. మంత్రియు రాణియుఁ గూడ అనేకోపాయములు పన్నిరి. ఈసందర్భమున మంత్రి చచ్చిపోయెను. బాహురఘునాథరావు అను నతఁడు దివానయ్యెను.

మఱిలఁ రాణియు మంత్రియు ఆలోచనలకుఁ బ్రారంభించిరి. అనేకము లగు ఊహలు తట్టెను. చాల ఎత్తులు వేసిరి; గాని ప్రయోజనము కలుగలేదు. “ఇక నిది గాదు మార్గము” అని చెప్పి రాణి పరదేశములమీఁదికి దండయాత్రలకు బయలుదేఱెను. చాల ధనము సంపాదించి యీదండయాత్రలవలన వచ్చిన ఆపదల నన్నిటినిఁగూడ తొలఁగించి రాణి సంస్థానము

ననేకవిధముల బాగుచేసి కొమారుని పెంచి పెద్దజేసి పరి
పాలనమునందలి మర్కముల నన్నిటిని ఉపదేశించి యుక్తసమ
యమున నాతనికి రాజ్య మిచ్చి బ్రతికి యున్నంతకాలమును
ఈశ్వరార్చనము చేసి పిదప పరలోకమునకుఁ బోయెను;

9

మల్లమ దోవి

మల్లమ దేవి.

బొబ్బిలిసంస్థానేశ్వరుఁ డగు రావు గోపాలకృష్ణరంగా
రావు చక్కఁగా రాజ్యము నేలుచుండెను. పరిపాలనమున స్వ
యముగ దక్షుఁ డగుటవలనను, తమ్ముఁ డగు వెంగళాశ్రవును,
చెలికాని వెంకయ్య, తాండ్ర పాపారాయఁడు మున్నగు బంధు
వులను సకలవిషయములయందును చేదోడువాదోడుగ
నుండుట వలనను సంస్థానమును బరిపాలించుట యాతనికి విలా
సముగ నుండెను.

ముజఫరుజంగు అను తురుష్కుఁడు తన తాత తనకు
చేసిన వాగ్దానము ప్రకారము హైదరాబాదు సంస్థానము తన
స్వాధీన మగునట్లు సాయము చేసినచో ఉత్తరస్కారులు
మీకిచ్చెద నని పరాసువారి సాయము గోరెను. పుదుచ్చేరిలో
నప్పుడు ప్రెంచిగవర్నరుగా నున్న డూప్లే యందుల కంగీక
రించి యట్లే చేసెను. ముజఫరుజంగు తన వాగ్దానమును
చెల్లింపవలసినవాఁ డయ్యెను. అప్పుడు నవలక్ష కళింగాధినాథుఁ
డగు విజయరామరాజు అందులకు అంగీకరింపక “పరాసులు
మనకు క్రొత్త నేడు మీకు సాయము చేసి యొకళ్లను నాశ
నము చేసిరి. రేపు మీకంటె నధికముగ నాశపెట్టినచో నిన్ను

నాశనముచేసి వేటొకనికి సాయము చేయుదురు. కావున వారికి ఉత్తరస్కారు లిచ్చి బలవంతులను గావించుము” అని ముజఫరుజంగుతో రాయబారములు నడపెను.

ఈసంగతి పరాసులకుఁ దెలిసెను. ఏమి చేయవచ్చును? ఉత్తరస్కారులయం దెల్ల విజయరామరాజు చాల గొప్ప వాఁడు. అతనికి చాల పలుకుబడి కలదు. అతఁ డద్దెనేని ఉత్తర స్కారులలో ప్రవేశము గలుగదు. ఈవిషయము లన్నియు చక్కఁగ యోచించుకొని డూప్లే “మీరు అడ్డురావలదు. మీకే మియు ఇబ్బంది లేదు. పయిగా రాజమహేంద్రవరము సర్కారును శ్రీకాకుళము సర్కారును తక్కువ శిస్తునకు మీకు కాలున కిచ్చెదము” అని రాజుతో రాయబారము సాగించెను.

రాజునకు ఇది చాల లాభకరముగా తోచెను. ఇది వఱకు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళము సర్కారులలోని జమిందారులును, పాళెగాండ్రును, తనతో సమానులు గాక పోయినను తనకు సామంతులుమాత్రము కారు ఇప్పుడు రాజ మహేంద్రవరశ్రీకాకుళసర్కారులు తన వైనచో వారందఱును తన శ్వేతాతపత్రమునీడకు వత్తురు. ఈసంగతి యోచించు కొని రాజు అందుల కంగీకరించెను. ఉత్తరస్కారులు నిరాఘాటముగ పరాసులకు స్వాధీన మయ్యెను.

ఈసంగతి బొబ్బిలివారికి తెలియవచ్చెను. ఇది యిట్లు జరి

గినచో ఇంతవఱకును హైదరాబాదు నవాబుచేతి క్రిందనున్న తాము తోటి విజయరామరాజునకు పన్ను కట్టవలసివచ్చెను ఇంతకంటె అవమానకర మేమున్నది? ఇదంతయు చక్కగా యోచించుకొని వారు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళము సర్కారులు విజయరామరాజునకు రాకుండఁజేసిరి.

దీనితో విజయరామరాజునకు బ్రహ్మాండమైన యాగ్రహము వచ్చినది. “నాకు సంక్రమించెడి రాజ్యమును రాకుండఁజేసినారు; గావున బొబ్బిలికోట నేలకున్న నేను త్పత్రియుండను గాను” అని యాతఁడు శపథము దాల్చెను. ఇరువురును గూడ పిదప క్రోధకారణములను పెంచుకొనిరి.

కొన్ని దినములు గడచిన తరువాత ఈగడవిడలో శిస్తులు బకాయిపెట్టిన జమీందారులవద్ద వసూలుచేయుటకు హైదరుజంగు సాహాయ్యముతో బుస్సీ బయలుదేఱెను. ఆతఁడు రాజమహేంద్రవరమువద్ద కోటిలింగక్షేత్రమున మకాముచేసి జమీందారుల కందఱకును తాళిదులు పంపెను. జమీందారు లందఱును వచ్చిరి. విజయరామరాజుగూడ వచ్చెను; గాని బొబ్బిలివారు రాలేదు. విజయరామరాజు తాను బయలుదేలుటకు ముందు కలిసిపోదము రమ్మని బొబ్బిలివారికి వార్త పంపెను; గాని వారు ఆ రాయబారిని కొట్టి అగౌరవపఱచిరి.

రాజునకు మంచి యవకాశము దొరకెను. ఆతఁడు

ముందు హైదరుజంగును స్వాధీనపఱచికొనియెను. పిదప నిరువురును గలిసి బొబ్బిలివారిమీఁద బుస్సీకి అసూయ కలిగించిరి. “నాతాళిదులను వీరేల లక్ష్యము చేయరు?” అని బుస్సీ ఆగ్రహము వహించెను. ముందు మకాములో రావువారి రాయబారులు వచ్చి బుస్సీతో మాట్లాడిరి. “మావిరోధి యగు విజయరామరాజు మీవద్ద నుండుటచే మాకు గౌరవములు జరుగవని భయము. మీ రభయ మిచ్చెద రేని మాదొరను తోడుకొని వచ్చెద” మని వారు చెప్పిరి. “అందఱు దొరల కంటె వెలమదొరల యాధిక్యమేమి? ఎవరికిని జరుగని యవమర్యాద మనవద్ద వారి కేల కలుగును? విజయరామరాజు మన వద్ద నుండిన వారికి మూడు కీడేమి? వారు తప్ప మనవద్దకు మఱెవరును రాఁగూడ దని వారి యభిప్రాయమా? రాజునకును తమకును విరోధము లుండిన వాని దారి నవి యుండును. మనవద్ద వాని ప్రసక్తి యేమి? రాజు తమమీఁద మనవద్ద కొండెములు ఏమియుఁ జెప్పలేదే? చెప్పినే యనుకొనిన వానిని మన మేల విందుము? కలిసిపోద మని రాజు వార్త నంపఁగా ఆదూతను అగౌరవపఱుపవలసిన యావశ్యకము రావువారి కేమి వచ్చెను? ఇదంతయు తిరుగుబాటునకు లక్షణము. ఇక వారు మన చెంతకు రానక్కఱ లేదు” అని హైదరుజంగును బుస్సీయుకూడఁ బలుకుకొనిరి ఈసమయము కనిపెట్టి “రాజు బొబ్బిలిని నాకు పట్టము కట్టినచో బకాయి. యంతయు నిప్పుడే తీర్చివేసెదను. ఎప్పుటి కప్పుడు శిస్తు చెల్లించు

చుందును. ఇప్పుటివలెనే మీతాళిదులు వచ్చిన వెంటనే ఎక్కడకు రమ్మనిన అక్కడకు వచ్చెదను” అని చెప్పెను. బుస్సీ రాజునకు మాట యిచ్చెను.

ఇంకను ముందునకుఁ బోయిన తరువాత మఱల వెలమ వారి రాయబారులు వచ్చిరి. “మాదొర తిరుగుబాటు యెఱుఁగడు. మీయెడల వారికి గల భక్తికి పారము లేదు. చిన్న దొరగారి పెండ్లి యగుచుండుటచే కదలుటకు వీలులేకుండ నున్నది. ఆగ్రహము వల”దని వారు చెప్పిరి; గాని బుస్సీ కామాటలు నచ్చలేదు. “కోట కాళీ చేసి వెడలిపోవలసినది. మేము బొబ్బిలిని విజయరామరాజునకు పట్టము కట్టెద” మనియు, “మీరు ఇంకనైన మాయాజ్ఞలకు బద్ధులైయుందురేని మఱియొక షరగణా మీకిచ్చెద” మనియు ఆతఁడు బదులు చెప్పెను.

రాజీ కుదురలేదు. పరాసువారు బొబ్బిలి ముట్టడించిరి. అప్పుడుగూడ రావువారు మఱల సంధిప్రయత్నము చేసిరి. “బొబ్బిలి విడిచిపాం”దని బుస్సీ చెప్పెను. “మేము విడువము” అని రావువారు చెప్పిరి. యుద్ధము ప్రారంభ మయ్యెను.

రాజు సైన్యముతోఁ గూడ పరాసువారి సైన్యము నలువది వేలు. బొబ్బిలి రాణువ నాలుగువేలు మాత్రమే. వెలమలు చాల నావేశముతోఁ బోరిరి. అయినను ప్రయోజనము కలుగలేదు. కొంతనేపటికి వారికి అపజయశంక వొడమెను

“పురుషు లందఱును యుద్ధములోఁ జచ్చిపోవలసినది” అని యాజ్ఞాపించి రంగారావు “అంతఃపురము చక్కబెట్టుము” అని చెలికాని వెంకయ్యకుఁ జెప్పెను.

వెంకయ్య కత్తి పుచ్చుకొని అంతఃపురము ప్రవేశించెను. మల్లమ్మ యాతనిం గాంచి “వెంకయ్యా, రావువారి స్థితి యింతకు వచ్చినదా? అయినను బెంగలేదు. వెలమలు ఒకరికి లొంగరు. అంతయే చాలును. బొబ్బిలిబెబ్బిలి యింకను బ్రతికి యుండఁగా నాకు వైకుంఠయాత్ర. ఇంతకంటె అదృష్ట మేము న్నది? అయిన నంతఃపుర మంతయుఁ దిరిగి రమ్ము” అని చెప్పెను. వెంకయ్య అంతవఱకును వచ్చిపోయియున్న మొగము నెత్తి జేవురింపఁజేసికొని “ఒకటి రెండు” అని లెక్కించుచు ఆడ్డు లేని యంతఃపుర మంతయు కలయదిరిగెను.

ఇట మల్లమ కుమారుఁ డగు వెంకటరాయని దాసి వెంకటలక్ష్మి చేతి కిచ్చి దీవించి దోసెడువరాలు దాని చేతఁబోసి “నానాయన నెట్లయిన నీవు చామర్లగోటయందలి నాచెల్లెలు జగ్గమ్మవద్దకుఁజేర్పుము. బ్రతికియుండినచో రావువారి పగదీర్చుటకు—విజయరాముని చిత్రవధ చేయుటకు ఈదిన్ని మొలక చాలును” అని చెప్పి పంపివేసెను. ఇంతలో అపూర్వవ్యాధ శిఖామణియగు వెంకయ్యయక్కడకువచ్చెను. మల్లమ్మ “తమ్ముడా, వచ్చితివా?” యని “రావువారిపక్షము అక్రమము కాదేని, ఈశ్వరుఁడు న్యాయమును పాలించునేని, నానాథుఁడు ఏపాపము

నెఱుంగఁ జేసి, నేఁడు సంఘమరణము పాలైన యిందఱు వెల
మకాంతలును స్త్రీత్వమునకు ఆదర్శకురాండ్రేని, నేను రావు
గోపాలకృష్ణరంగారావుదొరవారి పదదాసి నేని అన్యాయమున
కొడిగట్టిన రాజు మాకోటముందు దిక్కుమాలిన చావు చచ్చు
గాక” అని మూడుమారులు తూర్పుమొగముగా దుష్టైత్తిపోసి
వెంకయ్యచేత నున్న కత్తి పుచ్చుకొని పొడుచుకొని వీరస్వర్గ
మునకుఁ బోయెను.

10

ప ద్వి ని.

ప ద్వి ని.

ఉదయపురము నేలు రాణా లక్ష్మణసింహుడు అను నాతనికి భీమసింహుడు అను పినతండ్రి యుండెను. ఆతడు భీమపరాక్రమశాలి. రాణాకు కుడిభుజమై యుండి యీతడు అతని కనేకలాభములను గలిగించుచుండెను.

ఆతని భార్యవేరు పద్మిని. ఈమె సింహశద్వీపాధిపతి యగు హమీరసింహుని కొమార్తె. ఈమె పృథివిలో నింతటి సుందరాంగి లేదని ప్రఖ్యాతి వహించెను. ఈసౌందర్యమునకు దోడు అనంతసుగుణము లామెకు వన్నె దెచ్చుచుండెను. ఈమె భర్తకు పదదాసియై అన్యము నెఱుంగక మహాపతివ్రత యని ప్రఖ్యాతి వడసెను.

ఆకాలమున డిల్లీని అల్లాయుద్దీను అను ఖిల్జీవంశజుడు పరిపాలించుచుండెను. ఇతడు ప్రారంభమున పెదతండ్రిపాదముల నాశ్రయించి పెద్దయై తుద కాతనిం జంపి డిల్లీసింహాసనము నెక్కిన ధర్మాత్ముడు.

ఈతడు పద్మిని సుందరి యని వినియెను. ఈవినికి మో

హమును బుట్టించెను. తుద కది మిక్కుట మయ్యెను. అప్పు డాతఁ డెట్లయిన పద్మినిని డిల్లీకిఁ దీసికొనిరావలె నని నిశ్చయించు కొనియెను; గాని యది యెట్లు?

అలోచనలు ప్రారంభ మయ్యెను. నర్తనచివు లందఱును జేరి యాతని బొగడి “పద్మినిం బొందకున్న నీసౌందర్యము, నీచాతుర్యము, నీరసిత, తుదకు నీజీవితముగూడ వ్యర్థ” మని పురి యెక్కించిరి. “మన కిన్ని యాలోచన లవసరము లేదు. రహస్యముగ కుంటెనక తైల నంపిన పద్మిని పట్టవలె యెగిరి నీయంతగిపురమునకు వచ్చి వ్రాలును” అని యొక్కఁడు చెప్పెను. “పద్మినిమీఁద మాదృష్టి పడినది. వెంటనే యామెను డిల్లీకి పంపవలసిన దని వార్త నంపినచో రాజపుత్రులు కిక్కురు మనకుండ నామెను దెచ్చి విడిచిపోయెదరు” అని మఱి యొకఁడు చెప్పెను. “లేకున్న మీకోట నేలమట్టము గావించు మను మాటగూడ అమాటకు జేర్పవలె” నని వేటొకఁడు చెప్పెను; “భీమసింగు తెల్లివైనవాఁడు. ఆతఁడు తనకు సొంత ముగా ఒక రాజ్యము లేకుండుటకు విచారించుచుండును. ‘నీకొక పరగణా యిచ్చెదము. పద్మినినిఁ దెచ్చి యిమ్ము’ అని వర్తమాన మంపినచో పని జరుగును” అని యింకొకఁడు చెప్పెను; గాని యివి యేమియు చక్రవర్తికి నచ్చలేదు, ఆతఁడు వీరిని దూరముగా నుండుఁ డని చెప్పి అమాత్యులను సేనాధి పతులను ఒకచోఁ జేర్చి సలహా లడిగెను. అందఱు నన్ని విధ

ములను జెప్పిరి. తుదకు పర్యవసాన మేమనగా? “రాజపుత్రులు చాల పట్టుదలగలవారు. యుద్ధముచేసి అందు జయించినగాని మనకు లాభము లేదు,”

ఈనిశ్చయముతో అల్లాయుద్ధీను బ్రహ్మాండ మైన సైన్యమును వెంటనిడుకొని వచ్చి చిత్తూరు దుర్గమును ముట్టడించెను. ఈముట్టడికి కారణము తెలియక రాజపుత్రులు కళవళపడుచుండగా “పద్మినీదేవి త్రిలోకసుందరి యనియు, ఆమె డిల్లీపాదుషాహ అంతఃపురమున నుండవలసిన దనియు విన్నాము. ఆమె నిమిత్తమే మేము వచ్చినాము. మాపద్మినీని మాకీయవలసినది. లేకున్న చిత్తూరు దుర్గము నేలమట్ట మగును. దుర్గములోని యొక్క ప్రాణిగూడ మిగులదు” అని అల్లాయుద్ధీనుని వద్దనుండి రాయబారివచ్చి చెప్పెను.

రాజపుత్రుల క్రోధము మిన్ను ముట్టెను. ఫిరంగి గుండ్లతో వారు యవనునకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

యుద్ధము ప్రారంభ మయ్యెను. క్రిందనుండి తురుష్కులును కొండమీఁది కోటలో నుండి రాజపుత్రులును ఫిరంగులను, తుపాకులను ప్రేల్చుకొనసాగిరి. అసౌకర్యము లధిక మగుటవలన యవనులలో నష్ట మధికమయ్యెను.

కొన్ని దినములు గడచిన తరువాత అల్లాయుద్ధీనునకు విజయాశ సన్నగిల్లెను. తుద కాయాడు “పద్మినీని మా కీయ

నక్కజులేదు. ఒక్కమాటు చూపినఁ జాలును. మేము ముట్టడి లేపుకొని వెడలిపోయెదము” అని యాతఁడు కోటలోనికి వర్తమానము చేసెను; రాజపుత్రులు దీనిని గుఱించి దీర్ఘముగ యోచించిరి. “అంతటి బింకములు సన్నగిల్లినపుడు ఇక వీడేమి చేయఁగలడు?” అని వారు యోచింపఁజాలక పోయిరి. “పద్మిని నీకు ప్రత్యక్షముగఁ గాన్పింపదు. నీకు అంగీకార మేని నీవు ఆమె ప్రతిబింబము నద్దములోఁ జూడవచ్చును” అని ప్రత్యుత్తర మంపిరి. అల్లాయుద్దేను అందులకే యంగీకరించెను.

కోటలోఁ బ్రయత్నము లన్నియు ముగిసిన తరువాత “రావచ్చు” నని వార్త వచ్చెను. తోడనే ఫాదుషా ఆలంకరించుకొని ఒంటరిగా కొండమీదికిఁ బోయెను. రాజపుత్రులారనిని చాల గౌరవించి పద్మినీప్రతిబింబమును జూపిరి. ఫాదుషాహ పరమానందభరితుడై “ఇదివఱకు మీమర్యాదలు తెలియక మీమీదికి దండెత్తివచ్చినాము. మిమ్ము అక్రమపుకొర్కె కొరినాము. అపరిచితులమై యున్నపుడు జరిగి పోయిన పొరబాటులను మన్నింపవలసినది. ఇక్కడనుండి డిల్లీ పాదుషాహాలకును, చిత్తూరురాజపుత్రులకును శాశ్వత మయిన స్నేహబాంధవ ముండవలయు నని నేను కోరుచున్నాను. ఈ రెండు పక్షములవారును ఐకమత్యముతో నున్నచో జగత్తంతయు నేకమయినను భయములేదు” అనిచెప్పెను. రాజపుత్రులు

గూడ ఇందుకనుకూలముగఁ బలికిరి. ఉభయులకును స్నేహ మయ్యెను.

అల్లాయుద్దీను సెలవుదీసికొని బయలుదేతెను. తురుష్కుని సాగనంపి వచ్చుటకు రాజపుత్రులు భీమసింగున కాజ్ఞాపించిరి. భీమసింగును, అల్లాయుద్దీనును, ఆమాటయు, నీమాటయుఁ జెప్పుకొనుచు కొండ దిగఁజొచ్చిరి.

చాలదూరము వచ్చిన తరువాత ప్రక్కల నున్న తుప్పల నుండి కొందఱు తురకభటులు వచ్చి భీమసింగునిఁ బట్టుకొని కాలునేతులు బంధించిరి. “భీమసింగు మాకైదీ, పద్మిని మాగుడారమునకు వచ్చునంతవఱకును ఆతఁడు మాబందీ. ఆమె రాకున్న భీమసింగును చెక్కముక్కలక్రిందఁ గొట్టి మేము వినోదముగఁ బెంచుకొనుచున్న పిట్టలకు ఆహారముగాఁ బెట్టెదము” అని ఘాదుపాహా కొండమీదికి కబురు పంపెను.

ఇది విని కోటలోనివా రందఱును డిల్లీవోయిరి. లక్ష్మణ సింగునకు మీఁది ప్రాణములు మీఁది కెగిరిపోయెను. పద్మిని కిప్పు డేమి జవాబు చెప్పవలెను? ఎవరికి నేమియు తోచ దయ్యెను. అందఱును పాములవలె బుసకొట్టుట తక్క నెవరు నేమియుఁజేయఁజాలకయుండిరి. రాణా ఎంతసేపు యోచించినను ఏమియుఁ దోచక “దర్శన మీయవలెను” అని పినతల్లికి వర్తమానము చేసెను. “ఇప్పుడు దర్శనము లక్కఱలేదు.

పద్మిని మీగుడారమునకు వచ్చును. ఆమెవెంట ఆమెను సాగ నంపుటకు ఆమె దాసీలు ఏడువందలును ఏడువందలపాలకు లలో వచ్చెదరు. వారందఱును విడియుట కొక్క పెద్ద గుడారమును నిర్మింపవలెను. దానిపద్ద మగవాడు—బాలుడు గూడ నుండఁగూడదు. చూడఁగూడదు. కొంతసేపయిన తరువాత పద్మిని తన వెంట వచ్చిన దాసీల నందఱును కోటలోనికిఁ బంపివేసి తానొక్కఁడే మీ స్వాధీన మగును. అని తురుష్కునకు కబురుచేయవలసిన” దని చెప్పెను. భీమసింగు ఇది విని మొదట ఉలికిపడెను; గాని పిదప అందలి యాంతర్యమును గ్రహించి పరమానందభరితుడై అట్లే చేసెను. తురుష్కుఁ డిందులకు అంగీకరించి సర్వమును సమకూర్చెను.

యుక్తసమయమున ఏడువందల పల్లకులును కోటలో నుండి వచ్చి గుడారమున విడిసెను. పాలకి ఒకటికి పదార్గురు చొప్పున బోయి లుండిరి.

కొంతసేపటికి అల్లాయుద్ధిను ఎదుటకు ఒక సరదాను వచ్చి “భీమసింగునకును, పద్మినీదేవికిని శాశ్వతవియోగము గలుగుచున్నది. ఈసమయమున ఈమెతో మాట్లాడుటకు భీమసింగునకు ఒక్కక్షణ మవకాశ మీయవలెను. ఇది కానున్న నీదేవి కోరిక” యని చెప్పెను. “అట్లయిన అభ్యంతర మేమి;” యని అల్లాయుద్ధిను అందుల కంగీకరించెను. భీమసింగు గుడారము జొచ్చెను. ఇది యైన కొంతసేపటికి కొన్ని పాలకులు కొండఁమీదికి బయలుదేరిరి. అదేమని ఘాదూషా

యడుగఁగా “ఇందు షరతునకు వ్యతిరేక మేమియు లేదు. పద్మినిని సాగ నంపి ఒక్కొక్కదాని వెడలిపోవుచున్నది” అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పఁబడియెను. ఆపల్లకులలో నొకదానిలో గూర్పుండి భీమసింగు కోటలోనికి బోయెను.

ఎంతసేపటికిని ఈసమావేశము ముగియకపోవుటచే అల్లాయుద్ధీను త్వరపడఁజొచ్చెను. తుదకు, విచ్చుకత్తులు బూనిన రాజపుత్రులు వందలకొలది గుఱారమునుండి వెలువడి తురుష్కులమీఁదఁ బడిరి. అల్లాయుద్ధీను రాజపుత్రులు చేసిన మోసము నప్పడు గ్రహించి కాళ్లకు బుద్ధిచెప్పెను. క్షత్రియులు తురకలను దొరకినంతవరకును సంహరించి వారి సామగ్రి యంతయుఁ గొనిపోయిరి. పద్మిని నందఱును పొగడిరి.

సంవత్సరము గడచిన తరువాత అల్లాయుద్ధీను మఱల దండెత్తివచ్చెను. ఉభయపక్షములవారునుగూడ ఘోరముగఁ బోరిరి. రాజపుత్రులలోఁ బురుషు లందరును యుద్ధములో మడిసిరి. పద్మిని మున్నగు క్షత్రియస్త్రీలెల్లరును అగ్నిగుండము లలో నుఱికి ప్రాణములు విడిచిరి. వల్ల కాడులతో నిండియున్న చిత్తూరుదుర్గమును అల్లాయుద్ధీను స్వాధీనపఱచుకొనియెను.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామికాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి

‘వావిళ్ల’ ప్రెస్సున ముద్రితము.

వ చ న గ్రం థ ము లు.

ప్రతి 1-కి ద్దు. అ.

అయిదుగురుమౌంగలకథలు	...	0	4
అరేబియన్ నైట్సుకథలు	...	1	4
ఈసబునీతికథలు, ప్రథమభాగము, వంశూరి సుబ్బరావు	0	6	
డిటా రెండవభాగము	...	0	8
ఋషులచరిత్ర, రాచకొండ అన్నయ్యశాస్త్రిగారు	0	8	
చార్ దర్శిషుకథలు	...	0	8
తాతాచార్యులకథలు	...	0	6
తెనాలిరామలింగనికథలు	...	0	4
దక్కనుపూర్వకథలు	...	1	8
దేశింగురాజుకథ (జంగముకథ)	...	0	6
నలచరిత్ర, చిన్ననైజు పటములతో	...	0	6
నలుగురుమంత్రులకథ	...	0	4
పరిష్కావినోదకథలు	...	0	12
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి	...	0	6
పతివ్రతలచరిత్ర, మంగిపూడి వేంకటశర్మ	...	1	8
పరమానందశిష్యులకథలు	...	0	3
పురాణగాథలు, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	0	10
డిటా రెండవభాగము	...	0	10
ప్రహ్లాదచరిత్ర, చిన్ననైజు పటములతో	...	0	4
బేతాళునికథలు	...	0	8
భోజకాళిదాసకథలు, ప్రథమభాగము, ఉత్పల వేంకట			
నరసింహాచార్యులు	...	0	12
డిటా ద్వితీయభాగము, మద్దులపల్లి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	0	12	

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

భోజనికథలు	...	0	8
మదనకామరాజుకథలు	...	0	14
మర్యాదరామన్న కథలు	...	0	2
మైరానణచరిత్ర	...	0	1
యజుర్వేదకథాసంగ్రహము, 50 చిత్రకథలుగలది		0	8
రేచుక్కపగటిచుక్కకథ	...	0	3
విక్రమార్కునికథలు	...	0	8
వీరాంగనలు, 22 వీరాంగనలచరిత్రలు గలవు. శ్రీపాద			
సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	0	12
వైద్యులకథలు, శివలమల్లు చెన్నాప్రగడ సీతన్న			
అను ఇద్దరివైద్యుల అద్భుతచికిత్సలుగలవు	...	0	4
శుకసప్తతికథలు	...	0	6
షేక్స్పియర్ నాటకకథలు, లాంబువ్రాసినవానికి తెనుగు			
అ. ఉమాకాంతముగారివిరచితము	...	1	8
సంస్కృతనాటకకథలు, శ్రీసీతారామశాస్త్రి	...	1	4
సావిత్రిచరిత్ర, చిన్నసైజు, పటములతో	...	0	4
సాక్షి, ఒకటవభాగము, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావు		2	0
,, రెండవభాగము	,, ...	2	0
,, మూడవభాగము	,, ...	1	8
,, నాలవభాగము	,, ...	1	12
,, ఐదవభాగము	,, ...	1	0
,, ఆఠవభాగము	,, ...	1	0
సాక్షి, 6 భాగములు ఒకటేసారికొన్నచో	...	8	0

. వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్.బ్లక్, చెన్నై.

